

HB
15.965
2003

MERCURIUS 2003
Országos Széchényi Könyvtár

2004 -12- 15

MERCURIUS 2003
Országos Széchényi Könyvtár

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE

MERCURIUS 2003

Felelős kiadó: **MONOK ISTVÁN**

A kiadványt **KISS LÁSZLÓ** tervezte

Kiadványszervezés: **KISS BARBARA**

Cím és elérhetőség:
Országos Széchényi Könyvtár
1827 Budapest Budavári Palota F épület

HTTP://WWW.OSZK.HU

telefon: (1) 22 43 700

fax: (1) 20 20 804

BORÍTÓ 1 ÉS 2: A ZIRCI REGULY ANTAL MŰEMLÉKKÖNYVTÁR NAGYTERME
BORÍTÓ 3: KÖNYVSZEKRÉNY RÉSZLETE A ZIRCI REGULY ANTAL MŰEMLÉKKÖNYVTÁR KÍSTERMÉBŐL

BORÍTÓ 4: A SZÉCHÉNYI CSALÁD CÍMERE

BORÍTÓ FÉNYKÉPEK: **HAPÁK JÓZSEF**

A 3., 12., 22., 26., 34., 35., 36., 38., 40. ÉS 46. OLDALÁN LÁTHATÓ KÉPEK
»A TÍZ BAMBUSZ CSARNOKA« CÍMŰ KIÁLLÍTÁS MŰTÁRGYAIT ÁBRÁZOLJÁK

TÁMOGATÓNK: NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMA

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

ISSN: 1589-4738

TARTALOM

	5	KITÜNTETÉSEINK
BIBLIOTHECA CORVINIANA DIGITALIS	9	
	13	INFORMÁCIÓS SZÜKSÉGLETEK, INFORMÁCIÓS HÁTRÁNYOK, ESÉLYEGYENLŐSÉG
A KISNYOMTATVÁNYTÁR	17	
	23	AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR RÉSZVÉTELE NEMZETKÖZI PROGRAMOKBAN
A KÖNYVFORMÁK VÁLTOZÁSA A RÉGI KÍNÁBAN	27	
	37	EGYHÁZI SZLÁV NYELVŰ KÉZIRATAINK KATALÓGUSA
BIBLIOTHECARIUS EMERITUS-CÍMMEL KITÜNTETETT KOLLÉGÁINK	39	
	43	A ZIRCI REGULY ANTAL MŰEMLÉKKÖNYVTÁR
JUDIT - EMLÉKEZÉS SZABAD GYÖRGYNÉRE	47	

A Magyarországiért Alapítvány kurátori ügy határozta,
hogy jeles Bizottságot kérnek fel arra a célra,
hogy együtt munkálkodva
a Magyar Szellem Láthatatlan Múzeumát létrehozzák.

Ezen szándék tanúságaképpen 2002. december 21-én
a Szent Margit Gimnázium dísztermében
a Bizottság nyilvánítja,
hogy az arra méltó

Gróf Széchényi Ferenc által alapított
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
és **MAGYAR NEMZETI MÚZEUM**
két évszázados, kultúraápoló tevékenysége

MAGYAR ÖRÖKSÉG
amiről ezen oklevél bizonytságot tesz

Az Országos Széchényi Könyvtár és Magyar Nemzeti Múzeum
névét az Aranykönyv őrzi.

Széchényi Ferenc
Széchényi Ferenc
Széchényi Ferenc

Hámori József
Hámori József
elnök
Magyar Örökség Bizáoló Bizottság

Johán Károly
Johán Károly
Székely Péter
Pásztor János
Pásztor János

Az Országos Széchényi Könyvtár kultúraápoló tevékenységét elismerő kitüntetés,
a Magyar Örökség-díj

KITÜNTETÉSEINK

„...a gróf Széchényi Ferenc által alapított Országos Széchényi Könyvtár és Magyar Nemzeti Múzeum két évszázados kultúraápoló tevékenysége Magyar Örökség” – olvasható az Országos Széchényi Könyvtár részére kiállított oklevélben, amelyet 2002. december 21-én nyújtottak át intézményünknek.

A Magyar Örökség-díjat a Magyarorszáért Alapítvány azért hozta létre, hogy az elismeréssel felhívja a figyelmet a magyarság azonosságtudata szempontjából fontos építő személyiségekre, felmutassa a világ előtt az általuk létrehozott jelentős teljesítményeket.

A kitüntető címet évente négy alkalommal osztják ki 7-7 személynek, teljesítménynek vagy intézménynek. A jelölésre minden magyar állampolgárnak lehetősége van. Kitüntetésben részesült pl.

Kodály Zoltán, Hamvas Béla, Egerszegi Krisztina, Neumann János, a Labdarúgó Aranycsapat, a magyar tanítóképzés kétszáz éves intézménye. A bírálóbizottság közismert kutatókból, művészekből, közéleti személyiségekből áll, pl. Hámori József, Bolberitz Pál, Dávid Katalin, Jókai Anna, Rókusfalvy Pál, Sunyovszky Sylvia, Szakály Sándor, Balogh János (örökös tag).

A könyvtárunk kétszáz éves teljesítményét erő megtiszteltetés mellett meg kell említenünk két másik művészeti-szellemi teljesítményt is, mert az elismerő okleveleket az Országos Széchényi Könyvtár őrzi. 2001-ben a *poeta doctus* Babits Mihály „istenközpontú európai líráját”, 2003-ban pedig Petrik Géza „magyar nemzeti bibliográfiát megalapozó tevékenységét” nyilvánították Magyar Örökséggé.

Monok István, az OSZK főigazgatója, Ambrus Éva, a Magyar Könyvklub irodalmi vezetője, és Hapák József fotós a »Szép Magyar Könyv 2002« ünnepélyes átadásán

E M L É K L A P

•• A ••
KÖNYVTÁROK SZAVAZATAI ALAPJÁN,
MINT AZ ELMÚLT IDŐSZAK
KÖNYVTÁRI GYARAPODÁSÁNAK KERESETT, VÁRT,
ÉRTÉKES MŰVE

KINCSEK A NEMZETI KÖNYVTÁRBÓL
(MONOK ISTVÁN – HAPÁK JÓZSEF – KISS ILONA)

MAGYAR KÖNYVKLUB

ÉS

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY
MAGYARORSZÁG CSODÁI

MAGYAR KÖNYVKLUB

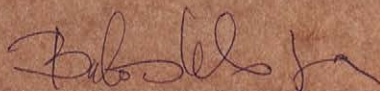

CÍMŰ KÖNYVE ELSYERTE
A NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMÁNAK

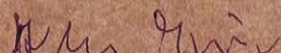
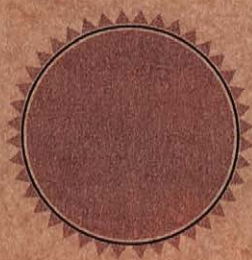
Fitz József könyvdíját

2005. AUGUSZTUS 14.
NAGYKANIZSA

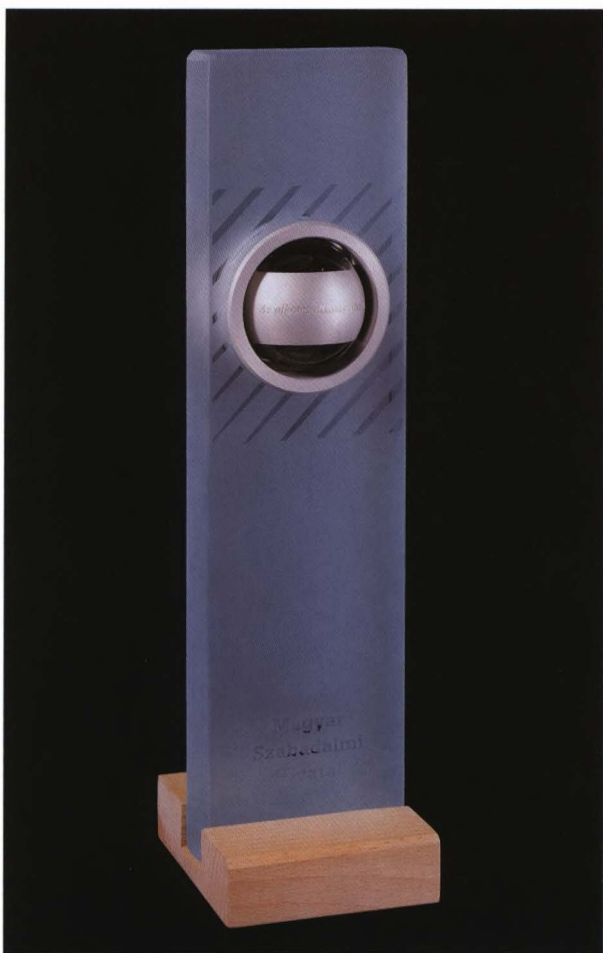
KÖNYVTÁROK 35. VÁNDORGYŰLÉSE

MAGYAR KÖNYVTÁROK
EGYESÜLETE

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

A Szellemi Tulajdon Világnapján a Magyar Szabadalmi Hivataltól a szellemi tulajdon hatékony védelméért kapott díj

Nemzeti értékeinkkel, kulturális javainkkal példásan bánó tevékenységéért könyvtárunk tavaly a Millenniumi Díjban részesült. Az elismerő címet a Szellemi Tulajdon Világnapján a Magyar Szabadalmi Hivatal adta át az Országos Széchényi Könyvtárnak.

Az ENSZ Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) 2000-ben nyilvánította a Szellemi Tulajdon Világnapjává április 26-át. 2001 óta ezen a napon ünnepli a világ a feltalálókat, a művészeket, a szellemi javakkal kiemelkedő gondossággal és eredményességgel gazdálkodó intézményeket és szakembereket.

A változatos kulturális programokat tartalmazó rendezvényen a Magyar Szabadalmi Hivatal az alkotókészség megbecsülésének, a fiatalság ösztönzésének és a szellemi tulajdon védelmének fontosságára kívánta felhívni a közvélemény figyelmét.

A díjat Moñok István, a könyvtár főigazgatója vette át a Károlyi Palota Kulturális Központban. Nemzeti könyvtárunk mellett a Herendi Porcelánmanufaktúra Rt., a Miskolci Egyetem Anyagtudományi Intézete és a Hungaroton Records Kft. részesült a kitüntetésben.

A könyvtár tavaly megjelentetett „Kincsek a nemzet könyvtárából” című díszalbuma három rangos elismerést is megszerzett. A tavalyi év „Szép Magyar Könyv” versenyének közönségdíját, a magyar könyvtárosok által adományozott Fitz József-díjat és a Pro Typographia-díjat, ez utóbbit a kifogástalan nyomdai munkálatokért.

EKLER PÉTER (ekler@oszk.hu)

S. HIERONYMUS: EXPOSITIO EVANGELII, 1488, Pergamen; 355×240 mm
 Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 930. f. 1r

MÁTYÁS KIRÁLY (1458-1490) híres könyvtára, a Bibliotheca Corviniana a magyar és európai kultúra történetének kiemelkedő alkotása volt. Már saját korában rendkívül nagy becsben tartották a humanizmus meghatározó személyiségei (Marsiglio Ficino, Lorenzo Medici, Galeotto Marzio, Naldo Naldi stb.). A könyvtár a budai vár dél-keleti részén a királyi kápolna mellett volt. Sajnos nincsenek pontos adataink a könyvtárban található könyvek számáról, de becslések szerint Mátyás halálakor kb. 2000–2500 kötetet tartalmazhatott. A díszesen illusztrált kódexek a humanista műveltség eszményei szerint a klasszikus görög és latin irodalmat, az egyházatyák műveit, valamint a kortárs humanisták műveit tartalmazták. Az ideális könyvtár összeállításán túl Mátyásnak politikai céljai is voltak a könyvgyűjteménnyel. Fiának, Corvin Jánosnak a trónutódlását igyekezett legitimálni könyveivel és a kódexekben található díszítések ikonográfiai programjával. Váratlan halála és az azt követő politikai helyzet nem tették lehetővé szándékai megvalósítását. Politikai és kulturális törekvései is elenyésztek. Híres könyvtára is lassan pusztulásnak indult, majd a végső csapást a török csapatok Budára történő bevonulása okozta 1541-ben. A könyvtár fizikailag elpusztult. A megmaradt 216 kötet ma a világ 52 könyvtárában található. A magyarországi 53 darab közül harmincötöt az Országos Széchényi Könyvtár őriz.

A könyvtár mítosza egészen a 19. századig foglalkoztatta a művelt politikusokat, írókat, gondolkodókat. A 19. század második felében módszeres kutatás kezdődött a Bibliotheca Corviniana fellelhető darabjai után, majd a 20. század második felében születtek meg azok az összefoglalások, amelyek segítségével ma már viszonylag átfogó képet alkothatunk Mátyás király könyveiről (Csapodi Csaba–Csapodiné Gárdonyi Klára: *Bibliotheca Corviniana*, Budapest, 1990; Csapodi Csaba: *The Corvinian Library. History and stock*, Budapest, 1973.).

A digitális képtechnika fejlődésével és elterjedésével párhuzamosan erősödött az igény a Bibliotheca Corviniana virtuális visszaállítására. Az első kísérlet az UNESCO *Memory of the World* programja keretében történt még az 1990-es évek közepén. A második – immár eredményes – kísérlet keretében a Xerox Magyarország Kft. támogatásával

2001 őszén digitalizálták az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia korvináit, valamint a Győrött található korvinát. Ez teremtette meg annak a nagyszabású projektnek a kereteit, amelyben távlati célként megfogalmazódott, hogy a ma fellelhető összes korvina digitalizálásával virtuálisan visszaállítsuk Mátyás király könyvtárát. A projekt az Országos Széchényi Könyvtár koordinálásával „Bibliotheca Corviniana Digitalis” néven folytatódott 2003-ban is. Ekkor az UNESCO támogatásával digitalizálásra került a többi Magyarországon található korvina is (Budapest, Egyetemi Könyvtár; Esztergom, Főszékesegyházi Könyvtár). Ugyancsak az UNESCO támogatásával digitalizáltattuk a Lengyelországban, Csehországban és Horvátországban található köteteket is. A továbbiakban több más európai nagy könyvtár közreműködésével folytatódik a Bibliotheca Corviniana projekt – remélhetőleg – a *Culture 2000* program keretében. A „Bibliotheca Corviniana Digitalis” a képeken túl egy adatbázisban összefoglalná a kódexek teljes kodikológiai leírását, a kódexek művészettörténeti összefüggéseit, valamint a Corvina-könyvtárra vonatkozó teljes bibliográfiát. A képek száma meghaladja a százezret, a teljes tárolási igény eléri a több terabyte-ot.

Az értékes kódexeket az állományvédelmi szempontok messzemenő figyelembevételével DigiBook 6000 RGB szkennelőrrel a Pytheas Kft. végezte. A felbontást minimálisan 300 dpi-ben határoztuk meg. A színhelyességet folyamatosan ellenőriztük. Az elkészült digitális képeket feldolgoztuk, majd a nagyfelbontású képeket DVD-re archiváltuk, illetve kisebb felbontású ún. szolgáltató képeket készítettünk a különböző felhasználások számára. Az elkészült digitális archív képek száma eléri a tizenötezret.

Az eddigi digitalizálás eredményei megtekinthetők a *Bibliotheca Corviniana Digitalis. The Corvina Collection of the National Széchényi Library* (Ed. Orsolya Karsay, János Káldos, Budapest, 2002) című DVD-n, *Az Országos Széchényi Könyvtár korvinái*, Budapest 2002, (szerk. Karsay Orsolya, Káldos János) című CD-n, valamint az interneten (<http://www.corvina.oszk.hu>).

KÁLDOS JÁNOS (kaldos@oszk.hu)

INCIPIT LIBER EPISTOLARVM AVRELI AVGV
STINI EPISCOPI HIPONENSIS DOCTORIS
EXIMII EPISTOLA PRIMA A D
VOLVSIANVM 32

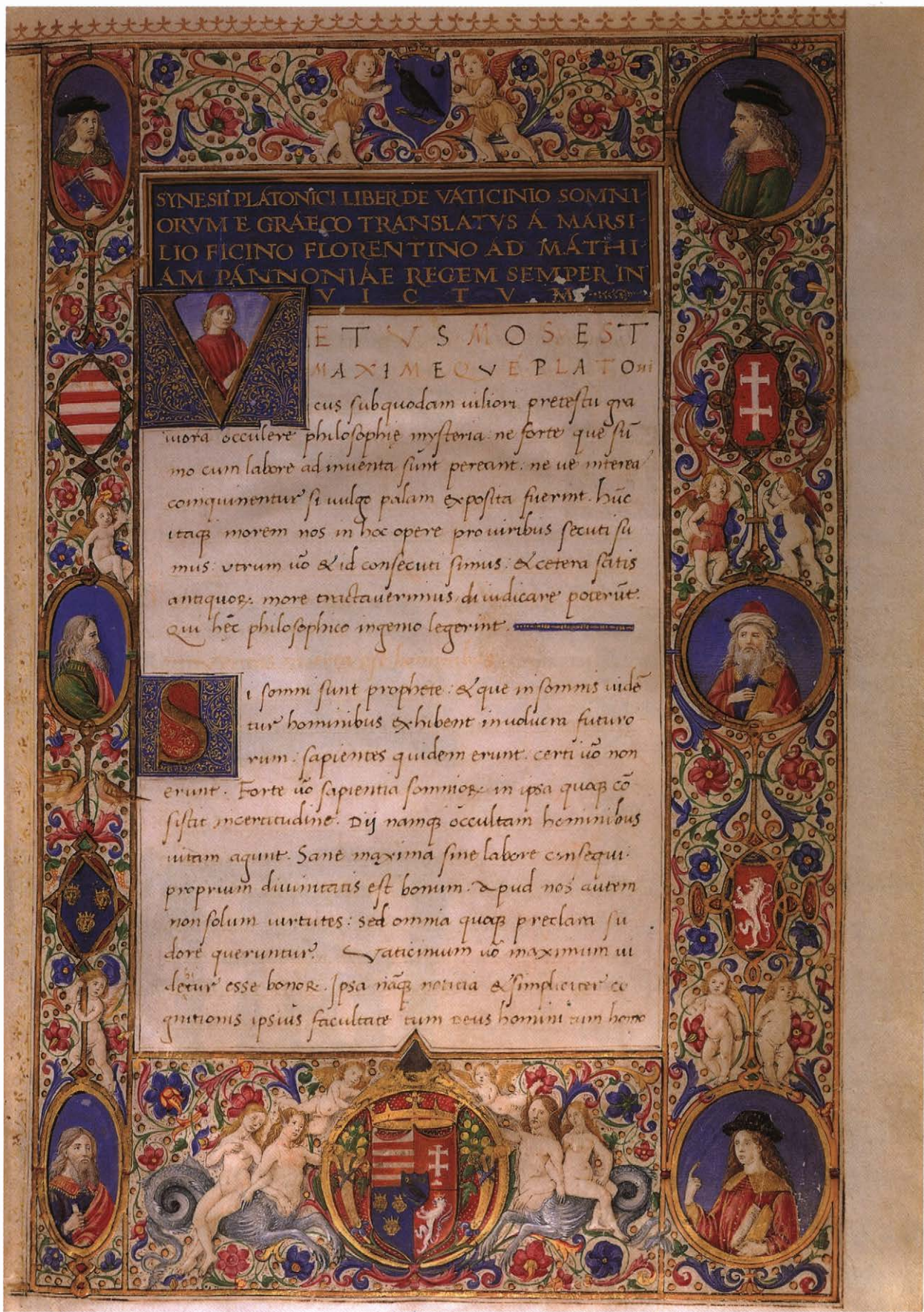
IE SALVTE TVA QVAM
& in hoc seculo & in christo esse cupio
sancte matris tue uotis sum fortasse &
ipse non impar. Vnde meritis tuis red
dens saluationis obsequium: hortor ut
ualeo: ut literarum uere certeq; facta
rum te curam non pigeat impendere.
Sincera enim & solida res est: nec fa
catis eloquiis ambit ad animum: nec
ullo lingue teclorio: mane aliquid ac
pendulum crepitat. Multum mouet
non uerborum: sed rerum audium.

& multum terret factura securum. Precipue apostolorum linguas exortor:
ut legal. Ex his enim ad cognoscendos prophetas excitaberis quorum testi
monis uisuntur apostoli. Siquid aut uel cum legit uel cum cogitat tibi ori
tur questio in quo dissolucendo uidear necessarius: scribe ut rescribam. &
Magis enim hoc forte adiuuante domino potero q̄ presens talia loqui tecu:
non solum propter occupationes uarias & meas & tuas. Quoniam si cu michi
uacat occurrit ut & tibi uacet. Verum etiam propter eorum irruentem
presentiam: qui plerunq; non sunt apti tali negotio magisq; lingue certu
nibus q̄ scientie luminibus delectantur. Quod aut scriptum habet: sep
uacat ad legendum cum uacat legenti: nec onerosum sit presens: quod cu
uoles summitur: cum uoles ponitur.

Domino uere sancto ac merito uenerabili pri augustino episcopo uolusiano

Pcus me uir probitatis iustitiaeq; documentum: ut aliqua ex
ambiguis lectionis pre dicens percuntes. Amplector gram
mueris imperati: neq; libenter in disciplinas tuas offero uere
ris sententiae auctoritatem secutus: que nullam ad perichlen
dum habundare credit etatem. Neq; immerito sapiens pri
dentie studia nullis terminis: neq; fine conelulit: quando primordis suis

SYNESII PLATONICI LIBER DE VATICINIO SOMNIORVM E GRÆCO TRANSLATVS A MARSILIO FICINO FLORENTINO AD MATHIAM PANNONIAE REGEM SEMPER INVICTVM

METVS MOS EST MAXIME QVE PLATONICUS sub quodam uulgi pretestu quia uora occultere philosophiæ mysteria ne forte que sumo cum labore ad inuenta sunt pereant. ne uel interea conquirentur si uulgo palam exposita fuerint. huc itaq; morem nos in hoc opere pro uiribus secuti sumus. utrum uo & id consecuti simus. & cetera satis antiquos. more exultauerimus di iudicare poterunt. qui hæc philosophico ingenio legerint.

Si somni sunt prophete. & que in somnis uidentur hominibus exhibent in uolucem futurorum. sapientes quidem erunt. certi uo non erunt. Forte uo sapientia somnorum in ipsa quaq; consistit incertitudine. Di namq; occultam hominibus uitam agunt. Sane maxima sine labore consequi. proprium diuinitatis est bonum. & pud nos autem non solum uirtutes. sed omnia quaq; preclara sudore queruntur. Vaticinium uo maximum uideatur esse bonore. Ipsa naq; notitia & simpliciter cognitionis ipsius facultate tum deus homini tum homo

SYNESIUS PLATONICUS CYRENAEUS: LIBER DE VATICINIO SOMNIORUM, Firenze, 1485. Pergamen; 263x170 mm Herzog August Bibliothek, Cod. Guelf 2. Aug 4°, f. 2r,

養正圖
解

百嘉室藏萬曆殿板

己巳除夕吳湖帆題

Belső címlap. Csiao Hung (1541-1620): A HELYES ÚTRA VALÓ NEVELÉS, KÉPEKBEN ÉS MAGYARÁZATOKBAN. Táblanyomtatású könyv.
Csinling (ma: Nanking), 1594. 30,4×20,0 cm. Kínai Nemzeti Könyvtár

INFORMÁCIÓS SZÜKSÉGLETEK, INFORMÁCIÓS HÁTRÁNYOK, ESÉLYEGYENLŐSÉG

2002-BEN az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézete (MTA SZTAKI), az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézete és a törökbálinti Volf György Könyvtár konzorciumot hozott létre és IKTA pályázatot nyújtott be „Közérdekű tartalomszolgáltatás kistéleplési könyvtárak számára” címmel.

Miközben Magyarországon 1998 és 2000 között 300 000-ról 715 000-re nőtt az internetfelhasználók száma, és 2002-ben a már számítógéppel rendelkező háztartások egyharmadának volt internet-hozzáférése, addig ez az összes magyar háztartásnak mindössze 9 százalékát érinti. Az internethasználók településtípus szerinti megoszlását még mindig a nagyvárosok túlsúlya jellemzi: 50 százalékuk lakik Budapesten, 30 százalékuk pedig más nagyvárosokban, illetve megyeszékhelyeken. Hazánk lakosságának megközelítőleg 10%-a ezer főnél kisebb településen, több mint 30%-a pedig ezer és tízezer fő közötti településen él. Tehát az egyébként is hátránnyal rendelkezők az információtechnológiai

eszközökkel való ellátottság szempontjából is hátrányos helyzetben vannak.

2001-ben 169 olyan magyarországi település jutott pályázat útján számítógépes hozzáférési lehetőséghez, melynek korábban nem volt internetes elérhetősége. Az említett könyvtárak ekkor jutottak az első komolyabb számítógépekhez, és ekkor tudták kialakítani helyi hálózatukat. A könyvtárak e pályázat keretében felhasználóképzésre is kötelezettséget vállaltak. A fejlesztés és a képzés jelentős mozgást involvált a helyi közösségben és a helyi könyvtárhatalomban. Ahhoz, hogy a könyvtár vonzó közösségi térként, intézményként működhessen, rendelkeznie kell olyan szolgáltatható tartalommal, mely a helyi, sajátos igények kielégítésére szerveződött és a közösség igényei alapján továbbfejleszhető, építhető, aktualizálható.

Tanulságos információkkal szolgál a következő táblázat, amely – kutatásunk idején – a kistélepléseken élők internethasználati szokásairól mutat képet.

MIRE HASZNÁLJA AZ INTERNETET?

	<i>dolgozó</i> (fő)	<i>inaktív</i> (fő)	<i>kultúra-közvetítő</i> (fő)	<i>tanuló</i> (fő)	<i>összesen</i> (fő)
<i>Levelezés</i>	5	2	8	6	21
<i>Munka, általában</i>	6		12		18
<i>Pályázat</i>	6		3		9
<i>Autó-motor</i>	1		1	4	6
<i>Chatelés</i>	2	1		3	6
<i>Szakmai ismeretek</i>	4		2		6
<i>Tanulás</i>	1			5	6
<i>Zene</i>	1	1	1	3	6
<i>Film</i>	1	1	1	2	5
<i>Kapcsolattartás</i>	1		3	1	5
<i>Programok</i>	2		3		5
<i>Programozás</i>	1		2	2	5
<i>Utazás</i>	2		3		5
<i>Bank</i>	2		2		4
<i>Menetrend</i>	2		2		4
<i>Játék</i>				3	3
<i>Képek</i>				3	3
<i>Politika</i>	2			1	3
<i>Saját honlap</i>	1		2		3
<i>Tartalomszolgáltatás</i>			2	1	3
<i>Újság</i>	1		2		3
<i>Valóságshow</i>	1			2	3

A fentiek ismeretében kutatásunk célja, hogy elősegítsük a felhasználók valós igényeire építő, illetve a hátrányos helyzetű (beleértve a földrajzi, megközelíthetőségi szempontú, a lakosságszám alapú és a foglalkoztatási hátrányokat), mintegy 2000–2200 településen élő állampolgárok sajátos ismereteire alapozó szolgáltatás kialakítását.

A tervezési szakaszban megtörtént az alapkutatásba bevonni kívánt települések kiválasztása, mely irányított véletlenszerű mintavételi eljárással történt. A mintába került 44 települést megkerestük, és összesen száz, félig strukturált interjút készítettünk. A tartalomelemzés megkönnyítése érdekében mintánkat négy alcsoportra bontottuk, melyek a kö-

vetkezők voltak: tanulók, aktívak, hivatásos kultúraközvetítők és inaktívak. Az elkészült tanulmány egyrészt tartalmazza az érintett csoportok által leggyakrabban említett, a mindennapi boldogulásukhoz, eligazodásukhoz leginkább szükséges, manifesztálódott és látens igények összegzését, másrészt egy tematikus linkajánlót, amely konkrét internetes honlapok listájával segíti a felhasználókat.

Induló hipotézisünk, amely szerint a kistelepülésen élőknek speciális információs szükségleteik vannak, megerősítést nyert a vizsgálat során. Ezt szemlélteti az alábbi táblázat, melyben a leggyakrabban említett válaszelemeket tüntetük fel.

MILYEN (MIHEZ KÖTŐDŐ)

INFORMÁCIÓRA VAN SZÜKSÉGE?

	<i>dolgozó</i> (fő)	<i>inaktív</i> (fő)	<i>kultúra-közvetítő</i> (fő)	<i>tanuló</i> (fő)	<i>összesen</i> (fő)
<i>Programok</i>	2	3	6	3	14
<i>Bevásárlás</i>	5	2	5	1	13
<i>Orvos</i>	3	5	5		13
<i>Továbbképzés, továbbtanulás</i>	4	2		7	13
<i>Munkalehetőségek</i>	2	6	2	1	11
<i>Pályázatok</i>	3	3	5		11
<i>Értékesítés, piac</i>	3	6	1		10
<i>Hivatalok</i>	3	4	3		10
<i>Menetrend</i>	1	2	6	1	10
<i>Utazás, nyaralás</i>	1	2	2	3	8
<i>Gyógyszer</i>	4	2	1		7
<i>Kórház</i>	3	3	1		7
<i>Iskolaválasztás</i>	1	2	3		6
<i>Európai Unió</i>	2	1	1	1	5
<i>Környezetvédelem</i>	2		1	2	5
<i>Segélyezés</i>	2	3			5
<i>Tartalomszolgáltatás</i>	2	1	1	1	5
<i>Történelem</i>	4			1	5
<i>Autó</i>	1			3	4
<i>Gyermeknevelés</i>	1	2	1		4
<i>Lakáskultúra</i>	2		2		4
<i>Pályaválasztás</i>		2	2		4
<i>Térképek</i>	2		2		4
<i>Adó</i>	2		1		3
<i>Akciók</i>		1		2	3
<i>Bank</i>	1		2		3
<i>Életmód</i>	1		2		3
<i>Gyógy módok</i>	1		1	1	3
<i>Kapcsolattartás</i>			3		3
<i>Kommunikáció</i>	2			1	3
<i>Önkormányzat</i>	2		1		3
<i>Piacutatás</i>	2	1			3
<i>Politika</i>	2	1			3
<i>Programszervezés</i>	1		2		3
<i>Sportesemények</i>	1	1	1		3
<i>Távmunka</i>	1	1	1		3
<i>Távoktatás</i>	1	1		1	3
<i>Újságok</i>	1	2			3

A speciális igények kevéssé érintik azokat az aktív dolgozókat, illetve tanulókat, akik munkavégzés vagy tanulás céljából a közelebbi és távolabbi városokkal szoros kapcsolatban állnak, hiszen ezáltal közelebb kerülnek az információforrásokhoz, könnyebben szocializálódnak a korszerű információhordozók használatára. Az ő esetükben tehát alig beszélhetünk speciális információs igényekről.

Más a helyzet a kistelepülésen élő és ott dolgozó személyekkel, beleértve a hivatásos kultúrákzvetítőket is. Ebből a szempontból nagyon szórt a mezőny, hiszen találkoztunk olyan művelődési szakemberrel, aki munkaideje felét az internet mellett tölti, ugyanakkor olyan pedagógussal és könyvtárossal is, aki megnyitni sem tudná a számítógépet. Az ő esetükben célszerű a munkahelyi kereteken belül maradva elérni az elmozdulást: számítógépes tanfolyam, internetes hozzáférés biztosítása, informatikai képzés stb.

Az információs szolgáltatás szempontjából az inaktívak csoportja tűnik a legproblémásabbnak, hiszen esetükben a feladat nagyon összetett. Meg kell változtatni a számítógéppel kapcsolatos, olykor ellenséges attitűdöt, rá kell ébreszteni őket a számítógép és az internet hasznosságára, el kell oszlatni azt a tévhitet, mely szerint ők ehhez nem értenek, ők ezt úgysem tudják megtanulni, ők ehhez már túl öregek stb. Ezenkívül fel kell bennük ébreszteni a vágyat a sokrétű információk, az új ismeretek megszerzésének igénye iránt, vagyis ki kell mozdítani őket a gyakran tapasztalt bezárkózásból, lemondásból. Végül bizonyos mentális feladatokat is el kell látni: meg kell tanítani – szocializálni kell – őket arra, hogy el tudják fogadni átmeneti vagy végleges élethelyzetüket, hogy kibéküljenek a sorsukkal, ne forduljanak önsajnálathoz, önmarcangolásba.

Az attitűd megváltoztatása, az igény felkeltése és a bezártság oldásán túl az inaktívak számára bizto-

sítani kell a kapcsolódási lehetőséget is, hiszen anyagi helyzetük többnyire nem engedi meg, hogy saját gépet vásároljanak, illetve hogy saját maguk finanszírozzák az internet-előfizetés díját.

A fenti feladatok ellátására az internet önmagában kevés, emellett szükség van támogató, együttérző, együttműködő mikroklímára is, amelyet elsősorban a szűkebb család tud biztosítani, ennek hiányában azonban szükségesnek látszik egyéb segítők bevonása. Ilyen segítők lehet a könyvtár, illetve a könyvtáros, aki – miközben hozzásegít az információk megszerzéséhez, ezáltal a hátrányos helyzet csökkentéséhez – szociális funkciókat is ellát: mentális segítséget is nyújt az arra rászorulóknak.

Azt tapasztaljuk, hogy az ilyen irányú segítségnyújtásra a könyvtárosok zöme indíttatást érez, tehát nem idegen tőlük ez a fajta tevékenység. Más kérdés, hogy rendelkeznek-e mindehhez megfelelő képességekkel és szakmai felkészültséggel. Ugyancsak kérdés, hogy az önmagában is hátrányos helyzetű könyvtár, illetve könyvtáros mennyit vállalhat fel mások hátrányos helyzetének kompenzálásából akkor, amikor olykor maga is segítségre szorul.

A SZTAKI a települési könyvtárak rendelkezésére bocsát egy honlapszerkesztő programot is, amely a helyben megjelenő legfontosabb információk válnak hozzáférhetővé az adott közösség tagjai számára. Dolgozatunk kifejezetten azokat az információs forrásokat tartalmazza, amelyek az ő igényeiket elégítik ki. A Könyvtári Intézet munkatársai egy olyan háttér tanulmány megírására vállalkoztak, amely a SZTAKI számítógépes fejlesztő munkájának alapját, kiindulópontját képezi.

PÉTERFI RITA-VIDRA SZABÓ FERENC
peterfi@oszk.hu, vidra@oszk.hu

Ismeretlen művész:
EMKE levélpapíros,
é. n. Számlócédula

MERDÉLYI MA-
GYAR KÖZMŰ-
VELŐDÉSI EGYE-
SÜLET EZEN =
NEL TUDATJUK-
MINDENKIVEL-
A KIT ILLET
HOGYAZ ~

EMKE
LEVÉLPAPIROS
FORGALOMBA HOZATALÁVAL A
RIGLER JÓZSEF EDE

PAPIRNEMŰGYÁR RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG BUDAPESTI CZÉ-
GET BIZTUK. MEG. AZ EZEN PAPIR ELADÁSÁBÓLSZÁR-
MAZANDÓ JÖVEDELEM MEGFELELŐ SZÁZALÉKA HAZA-
FIAS KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS JÖTEKONYISÁGI CZÉLOKRA-
FOG FORDITTATNI, TEHÁT EZEN PAPIR VÉTELEVEL
MINDENKI FENTI CZÉLOKAT ISTÁPOLJA, NAGYOBB
BIZONYSÁG OKÁBÓL KIADJUK HIVATALOS PECSÉ
TŰNKÉL ÉS ALÁÍRÁSUNKKAL ELLÁTOTT EME BI-
ZONYSÁGLEVÉLÜNKET. KELT EGYESÜLETÜNK SZÉK
HELYÉN, KOLOZSVÁROTI XX. SZÁZAD ELSŐ NARJÁIBAN

J. Rigler
elnök.

J. Rigler
f. elnök, kifizető

EMKE

csontlevélpapíros

Igen finom minőség és
□ csinos kivitelben □
Minden eladott doboz
után az E. M. K. E. a
nyereségből részesedik

RIGLER BUDAPEST.

A NEMZETI KÖNYVTÁR alapítója, Széchenyi Ferenc – a könyvek, kéziratok, térképek mellett – kisnyomtatványokat is adományozott. Ennek ellenére ezek a könyvnél kisebb terjedelmű, néhány lapos kiadványok közgyűjteményekben ritkán kaptak önállóságot, többnyire más gyűjtemények részeivé válhattak. Kialakulásától kezdve ez a dokumentumtípus sosem kapott annyi figyelmet, mint a hagyományos könyvtári anyagok.

A kisnyomtatványok olyan dokumentumok, melyek nem mindig önmagukban érdekesek, bár ilyenek is vannak szép számban. Gyakran egyetlenegy anyag megléte lezárhat egy kutatást, vagy eldönthet egy szakmai vitát, bizonytalanságot. Léteznek olyan történelmi korszakok, gyorsan zajló, forradalmi változásokat hozó időszakok, melyeknek szükségszerű produktumai a különféle kisnyomtatványok, így az események szinte teljes története dokumentálható plakátok, rölapok segítségével. Minden történelmi korszaknak megvannak a maga jellegzetes kisnyomtatványai. Ezek többsége nem a jövőnek készült, igen sokszor csak napi információkat közölt, a reklám eszköze volt.

¶ Történet

A KISNYOMTATVÁNYOK közgyűjteménybe kerülését a könyvtáralapító Széchenyi Ferenc biztosította, így a hatalmas – jelenleg hárommillió egységet számláló – gyűjtemény alapját az ő általa összegyűjtött és fontosnak tartott kisnyomtatványok képezik.

Az alapítást (1802) követően már elkezdődött az anyagok tudatos elrendezése, a gyűjtemények kialakítása. A Széchenyi Ferentől kapott alapgyűjtemény gondos megőrzése mellett a legfontosabb feladat a tervszerű, folyamatos gyarapítás volt. A kötelező példány szolgáltatáson kívül az ajándékozás és a vásárlás tekinthető a legfontosabb gyarapítási formának. A gyűjtemény alakulása, az önállóság felé vezető út első szakaszára nagy hatást gyakorolt az első világháborús gyűjtemény létesítése. A tudatos gyűjtés ráirányította a figyelmet a kisnyomtatványok fontosságára, a tervszerű gyűjtés jelentőségére.

A gyűjtemény önállósága 1935-ben valósult meg. Személyi, feldolgozási nehézségek miatt a hatalmas anyagból sokáig csak néhány kiemelt gyűjteményt részesítettek figyelemben. Ezek között a muzeális aprónyomtatványok, a háborús gyűjtemény doku-

mentumai és a gyászjelentés-gyűjtemény található. Új gyűjteményként, modern anyagként fogadták be a grafikai plakátokat; művészi értékük és a könyvhöz tartozásuk miatt a könyvjegyeket.

A gyűjteményt alkotó – többségében egy lapos – nyomtatványok nagy mennyisége, sokfélesége riasztónak tűnt, tárolási és rendezési gondjai állandóan meglévő problémát jelentettek. Mindezeket nehezítette a gyűjtemény állandó költöztetése és a folyamatosan fennálló munkaerőhiány.

Amikor a gyűjtemény megfelelő helyhez jutott, akkor sikerült a raktározást is megoldani, a könyvtári kezelést biztosítani. A kielégítő elhelyezés jelentős feldolgozási eredményeket hozott, ilyen volt a második világháború utáni, viszonylag nyugalmas tíz esztendő. Ezt követte egy közel húsz éves időszak, amikor a gyűjtemény a központi épülettől távol folytatta tevékenységét. A meglévő hátrányok ellenére a feldolgozás igazi fellendülést mutatott, nagyszerű eredmények születtek.

1985-ben a nemzeti könyvtár a budai várba költözött, itt kapott helyet – raktárakat, olvasótermet és munkaszobákat – a Kisnyomtatványtár is.

¶ A gyűjtemény felépítése

A KISNYOMTATVÁNYTÁR 1935 óta működik az Országos Széchenyi Könyvtár önálló részlegeként. A gazdag gyűjtemény magában foglalja a Magyarországon 1711 után megjelent, vagy külföldön napvilágot látott magyar vonatkozású nyomtatványokat, ezek a következők:

- szöveges és grafikai plakátok,
- rölapok,
- műsorok,
- gyászjelentések,
- metszetek,
- képeslapok,
- ponyvanyomtatványok,
- kisgrafikai alkotások,
- számológépcédulák,
- táncrendek,
- naptárak,
- hivatalos és használati nyomtatványok,
- meghívók és más hasonló dokumentumok.

A különleges gyűjtemény ma már nélkülözhetetlen forrása a történeti, művelődés- és ipartörténeti, művészettörténeti, de más irányú kutatásoknak

Biró Mihály: Pauker, é. n. Számolócedula

Ismeretlen művész:
Rigler Papírneműgyár,
é. n. Számolócedula

Ismeretlen művész:
Lengyel Lipót Könyvnyomda,
é. n. Számolócedula

is. Az itt található dokumentumok nemcsak a magyar múlt eseményeit reprezentálják, de néhány kiadványtípus (gyászjelentés, képeslap) jelezni tudja a magánéleti eseményeket, annak változásait is. Ami minden más gyűjteménytől megkülönbözteti, az a rendkívüli heterogenitás, az anyagfajták tartalmi és formai sokszínűsége.

¶ Dokumentumfeltárás

A DOKUMENTUMOK nagy tömege, sokfélesége miatt a feldolgozás nehezebb, sokrétűbb, bonyolultabb, gyakran lassabb is, mint más gyűjteményeknél. Az elérendő cél pedig nem más, mint hogy képesek legyünk teljesíteni a tudományos, ismeretterjesztő, adatszolgáltató feladatokat.

A különféle kiadványok más és más feldolgozást igényelnek, ezzel összefüggésben a feltártság mélysége is eltér egymástól. A könyvtári szabályokat, előírásokat szem előtt tartva – az anyagfajtákból kiindulva – a dokumentumokhoz igazítjuk a feltárási módszereket: a szakozást, címleírást, tematikus csoportosítást, kronologikus rendezést, betűrendezést stb. Így például a grafikai plakátoknál szakozott címleírások készülnek, állományvédelmi célokat szolgálnak, és az egyszerűbb, gyors tájékoztatást segítik a képes plakátokról készült színes diafelvételek. Szerző és cím szerinti betűrendes katalógus, szakkatalógus és évenkénti helyrajzi nap-

lók is biztosítják az eredményes kutatást. Ugyancsak betűrendes, szerző és cím, valamint nyomdahely szerinti katalógus áll a ponyvanyomtatványokat kutatók rendelkezésére. Megemlíthetjük még a metszetkatalógust, valamint az 1848- és 1956-os külön-gyűjtemény katalógusrendszerét is. Ugyanakkor vannak gyűjtemények, amelyek önmaguk katalógusai, ezek betű- és/vagy időrendben, esetleg szakozottan feldolgozva viszonylag könnyen kutathatók.

Miközben tiszteletben tartjuk az alapító örökségét, meg kell felelnünk a mai kor igényeinek is, így alkalmaznunk kell a korszerű megoldásokat a dokumentumok feldolgozási folyamatában. Többek között ennek jegyében dolgozunk a több százéves gyászjelentés-gyűjtemény mikrofilmre történő előkészítésével, majd digitalizálásával. Ugyancsak előkészítjük a grafikai plakátok, valamint az 1956-os szabadságharc plakát- és röplapanyagának digitalizálását is.

Eddig megjelent kiadványaink: *A nemzeti könyvtár Kisnyomtatványtára*. Szerk. Cseh Mária. Országos Széchényi Könyvtár–Osiris, Budapest, 2002.

Előkészületben a *Történelmi Magyarország képeslapokon* című kiadványunk.

Folyamatosan megrendezésre kerülnek a tár gazdag anyagát bemutató tematikus, ill. új szerzeményi kiállítások.

CSEH MÁRIA (csema@oszk.hu)

Ismeretlen művész:
Könyvkötő Ipartársulat,
Budapest, 1879.
Tanlevél

A DIVAT HOZ
 MONASZTERLY ÉS KUZMIK ruhakészítési műterméből.
 (Pest. váczizulca 15 sz.)

Melléklet 1867 Január elején

Ismeretlen művész:
 Divatkép, 1867

Táncrend, 1897

Slowikowski Ádám: Besztercebánya,
 é. n. Litográfia

Kuvasszeg, Joseph: Buda-Pest, é. n. Litográfia

Énekesmadár virágos ágon. Ku Ping (működött 1594–1603 között): JELES FESTŐK KÉPEINEK JEGYZÉKE. Táblanyomtatású könyv.
Hulin (ma Hangcsou), 1603. 29,6×22,7 cm. Kínai Nemzeti Könyvtár

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR RÉSZVÉTELE NEMZETKÖZI PROGRAMOKBAN

EU-PROGRAMOK – »INFORMATION SOCIETY TECHNOLOGY« KÖNYVTÁRI INTÉZET

A DIGITÁLIS KÖNYVTÁRAK együttműködésének tipikus példája a DELOS projekt. A digitális könyvtárak kiválósági hálózata program 1996-tól az Európai Unió negyedik keretprogramjának keretei között indult, majd „Az információs társadalom technológiái” alprogramjaként 2000-tól folytatódott. Fő célkitűzése a digitális könyvtárakkal kapcsolatos kutatások előmozdítása, az elért eredmények bemutatása, a közös üzemeltetés problémáinak megoldása, modellek és technikák kipróbálása, szabványok meghatározása és kapcsolatépítés a fentebbi problémákkal foglalkozó kutatókkal. Tevékenységi formáiban nagy hangsúlyt kap az alap kutatás és az oktatás. A programban 52 európai intézmény vesz részt, többek között egyetemek, kutatóintézetek és könyvtárak.

A DELOS programban magyar részről a kezdetektől fogva részt vesz a Magyar Tudományos Akadémia Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézete. A Könyvtári Intézet a program vége felé lengyel közvetítéssel csatlakozott a projekthez. Részvételünk egyik eredménye az a konferencia is, amelynek előadásai a Könyvtári Intézet honlapján olvashatók, valamint tapasztalatcserék szervezése egyéb intézmények, például az OSZK és a Neumann Ház bevonásával.

A CULTIVATE PROGRAM tevékenységi területe a könyvtárakat, múzeumokat és levéltárakat ölelte fel. Elsődleges célja az említett három területen keletkezett információk áramoltatása, kereshetővé tétele, a kulturális örökség intézményeinek közös európai hálózatba csatlakoztatása volt. Az információk egy más szintjét képviseli a Cultivate Interactive című web-magazin, amely angol nyelven elérhető a Cultivate EU honlapján. A magazinban számos cikk olvasható az IST által szponzorált projektekről, illetve a kutatási eredményekről. Az e-folyóirat rengeteg linket is tartalmaz hasonló jellegű kutatásokhoz, talán a legteljesebb gyűjteménye a DIGICULT programmal kapcsolatos cikkeknek. A harmadik,

személyes információs szintet a Cultivate-list elektronikus levelezőlista képviselte, amely lehetőséget adott az érdeklődőknek kérdéseik feltételére, illetve a partnerek rendszeres kapcsolattartására. A Cultivate program megkönnyítette a múzeumok, könyvtárak és levéltárak különböző adatainak, szolgáltatásainak, produktumainak áttekintését. A program több információs szinten nyújtott szolgáltatásokat, elsősorban koordinációs tevékenységgel erősítette a három közgyűjteményi terület közötti kapcsolat fenntartását.

A magyar szerződő fél a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma volt, amelynek megbízásából a Könyvtári Intézet végezte a projekttel kapcsolatos teendőket. Az intézet rendezvények szervezésével, nemzeti honlap létrehozásával és nemzetközi rendezvényeken való részvételével integráns tagja lett az európai hálózatnak.

A PULMAN PROGRAM a közkönyvtárak, helyi múzeumok és levéltárak együttműködésének és teljesítményének erősítésére indult 2001-ben. A projekt távolabbi célkitűzései között szerepel a nemzeti internetelési pontok kiépülése után a helyi digitális tartalmak fejlesztése, ezzel lehetővé téve a különböző típusú közgyűjtemények helyi szintű együttműködését. A programnak egy valóban európai szintű összefogást sikerült megvalósítania a közgyűjtemények területén: 37 ország vett részt munkájában. Egyik legfontosabb kézzelfogható eredménye egy 20 nyelvre lefordított útmutató, amely a digitális formában meglévő, közkönyvtárak számára fontos szolgáltatásokat tartalmazza. A program magyarországi szervezői rendezvényeik során különös figyelmet fordítottak a hátrányos helyzetű felhasználóknak nyújtandó szolgáltatásokra. A PULMAN projekt zárásaként tartott konferencián 2002 márciusában nagy hatású kiáltványt fogadtak el, amely hosszú távon meghatározza a közkönyvtárak leendő feladatait, tevékenységi körét. Az Oeirasi Felhívás nevű dokumentum magyar fordítása is elkészült, publikálása a szaksajtóban folyamatban van.

A PUBLICA PROJEKTHEZ szerződő magyar fél a Publica Magyar Könyvtári Kör volt. A Könyvtári Inté-

zet szerverén adott helyet a projekt magyar nyelvű honlapjának, munkatársai részt vettek az útmutató fordításában, valamint több előadást tartottak a rendezvényeken. Reményeink szerint a 2004-től esedékes folytatásban a Könyvtári Intézet tevékeny szerepet fog játszani.

¶ British Council – Könyvtári Intézet

A KÖNYVTÁRI INTÉZET koordinátorként részt vesz a British Council nemzetközi szakembercse-re-programjában. A projekt címe „Minőségbiztosítás és teljesítménymérés egy megyei és egy egyetemi könyvtárban a szolgáltatások színvonalának emelése, irányelvek kidolgozása és bevezetése céljából, a brit tapasztalatok felhasználásával”. A programban két veszprémi könyvtár (Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Egyetemi Könyvtár), valamint a Southamptoni Egyetem Könyvtára és az Essex Megyei Könyvtár vesz részt. Célja a két adott könyvtárban a szolgáltatások teljesítménymérésének kidolgozása, mintakönyvtár alakítása (excellence library) és hazai szervezett továbbképzéseken a megszerzett információk továbbadása.

¶ Rinascimento virtuale – Digitale Palimpsestforschung – Kézirattár

AZ EURÓPAI UNIÓ Culture 2000 programjai közül az Országos Széchényi Könyvtár a Rinascimento virtuale – Digitale Palimpsestforschung című nagy vállalkozásban vesz részt, mégpedig „partner of the CEEC Countries” minőségben. A 2002 elején induló program, melynek előkészítése már 1997-ben megkezdődött, azt a célt tűzte ki, hogy a nagy európai kéziratgyűjteményekben őrzött palimpsest, azaz újrakivakart és újraírt kódexek alsó szövegét a Mondo Nuovo multispectral digital system révén láthatóvá, a kutatás számára hasznosíthatóvá tegye.

Kézirattárunk anyagából elsősorban a *Löweni kódex* és néhány más darab átvilágítása révén várhatóak olyan új eredmények, amelyeket a hagyományos kutatás eszközeivel nem lehetett tisztázni. A programban Dr. Karsay Orsolya, Kézirattárunk vezetője kerekasztal-hozzászólásokkal (Párizs, Sorbonne, 2002) és előadásokkal (Pozsony, Comenius Egyetem 2002, illetve Athén, Nemzeti Tudományos Központ, 2003) vett részt. A legközelebbi konferencia 2003 júliusában lesz Berlinben és Hamburgban. Rövidesen sor kerül a magyar kódexek feldolgozására.

¶ Bibliotheca Corviniana Digitalis – Kézirattár

MÁTYÁS KIRÁLY (1458-1490) híres könyvtára, a Bibliotheca Corviniana a magyar és európai kultúra

történetének kiemelkedő alkotása volt. Már saját korában rendkívül nagy becsben tartották a humanizmus meghatározó személyiségei (Marsiglio Ficino, Lorenzo Medici, Galeotto Marzio, Naldo Naldi stb.). A könyvtár a budai vár dél-keleti részén a királyi kápolna mellett volt. Sajnos nincsenek pontos adataink a könyvtárban található könyvek számáról, de becslések szerint Mátyás halálakor kb. 2000–2500 kötetet tartalmazhatott. A díszesen illusztrált kódexek a humanista műveltség eszményei szerint a klasszikus görög és latin irodalmat, az egyházatyák műveit, valamint a kortárs humanisták műveit tartalmazták. Az ideális könyvtár összeállításán túl Mátyásnak politikai céljai is voltak a könyvgyűjteménnyel. Fiának, Corvin Jánosnak a trónutódlását igyekezett legitimálni könyveivel és a kódexekben található díszítések ikonográfiai programjával. Váratlan halála és az azt követő politikai helyzet nem tették lehetővé szándékai megvalósítását. Politikai és kulturális törekvései is elenyésztek. Híres könyvtára is lassan pusztulásnak indult, majd a végső csapást a török csapatok Budára történő bevonulása okozta 1541-ben. A könyvtár fizikailag elpusztult. A megmaradt 216 kötet ma a világ 52 könyvtárában található. A magyarországi 53 darab közül harmincötöt az Országos Széchényi Könyvtár őriz.

A könyvtár mítosza egészen a 19. századig foglalkoztatta a művelt politikusokat, írókat, gondolkodókat. A 19. század második felében módszeres kutatás kezdődött a Bibliotheca Corviniana fellelhető darabjai után, majd a 20. század második felében születtek meg azok az összefoglalások, amelyek segítségével ma már viszonylag átfogó képet alkothatunk Mátyás király könyveiről (Csapodi Csaba–Csapodiné Gárdonyi Klára: *Bibliotheca Corviniana*, Budapest, 1990; Csapodi Csaba: *The Corvinian Library. History and stock*, Budapest, 1973.).

A digitális képtechnika fejlődésével és elterjedésével párhuzamosan erősödött az igény a Bibliotheca Corviniana virtuális visszaállítására. Az első kísérlet az UNESCO *Memory of the World* programja keretében történt még az 1990-es évek közepén. A második – immár eredményes – kísérlet keretében a Xerox Magyarország Kft. támogatásával 2001 őszén digitalizálták az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia korvináit, valamint a Győrött található korvinát. Ez teremtette meg annak a nagyszabású projektnek a kereteit, amelyben távlati célként megfogalmazódott, hogy a ma fellelhető összes korvina digitalizálásával virtuálisan visszaállítsuk Mátyás király könyvtárát. A projekt az Országos Széchényi Könyvtár koordinálásával „Bibliotheca Corviniana Digitalis” néven folytatódott 2003-ban is. Ekkor az UNESCO támogatásával digitalizálásra került a többi Magyarországon található korvina is (Budapest, Egyetemi

Könyvtár; Esztergom, Főszékesegyházi Könyvtár). Ugyancsak az UNESCO támogatásával digitalizáltattuk a Lengyelországban, Csehországban és Horvátországban található köteteket is. A továbbiakban több más európai nagy könyvtár közreműködésével folytatódik a Bibliotheca Corviniana projekt – remélhetőleg – a *Culture 2000* projekt keretében. A „Bibliotheca Corviniana Digitalis” a képeken túl egy adatbázisban összefoglalná a kódexek teljes kodikológiai leírását, a kódexek művészettörténeti összefüggéseit, valamint a Corvina-könyvtárra vonatkozó teljes bibliográfiát. A teljes képanyag meghaladja a százezret, a teljes tárolási igény eléri a több terabyte-ot.

Az értékes kódexeket az állományvédelmi szempontok messzemenő figyelembevételével DigiBook 6000 RGB szkennelvel a Pytheas Kft. végezte. A felbontást minimálisan 300 dpi-ben határoztuk meg. A színhelyességet folyamatosan ellenőriztük. Az elkészült digitális képeket feldolgoztuk, majd a nagyfelbontású képeket DVD-re archiváltuk, illetve kisebb felbontású ún. szolgáltató képeket készítünk a különböző felhasználások számára. Az elkészült digitális archív képek száma eléri a tizenötezet.

Az eddigi digitalizálás eredményei megtekinthetők a *Bibliotheca Corviniana Digitalis. The Corvina Collection of the National Széchényi Library* (Ed. Orsolya Karsay, János Káldos, Budapest, 2002) című DVD-n, *Az Országos Széchényi Könyvtár corvinái*, Budapest 2002, (szerk. Karsay Orsolya, Káldos János) című CD-n, valamint az interneten (<http://www.corvina.oszk.hu>).

MINERVA MAGYAR ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR

A PROJEKT LÉNYEGE, hogy közös keretet teremtsen az EU-s tagállamok kulturális minisztériumai számára országaik kulturális, tudományos tartalmának digitalizálásában. A cél az országok kulturális és tudományos eredményeinek digitalizálását célzó programok harmonizálása, párbeszéd kialakítása az egyes résztvevőkkel, ajánlások megfogalmazása, közös szabványok kialakítása. A projekt tevékenysége kapcsán lehetőséget szeretnének nyújtani a nemzeti digitalizálási programok kölcsönös fel- illetve megmutatására, „láthatóvá tenni a nemzeti kezdeményezéseket”, és ezekből egy közös európai kulturális portált terveznek kialakítani. (A jelen-

leg résztvevő országok nemzeti portáljai már megtekinthetők a projekt honlapján.)

A projekt 5 munkacsoportból áll, amelyek többek között a digitalizálással, metaadatokkal, hosszútávú megőrzéssel, ajánlások kidolgozásával foglalkoznak. Gyakorlatilag egy keretet hoznak létre a nemzeti eredmények felmutatására és együttes elérésére. A projektben külön hangsúlyozták a Lund Alapelveket, a kulturális örökségből digitalizálásra kerülő művek minőségi válogatását és az egyes szolgáltatások átjárhatóságának (interoperability) jelentőségét.

A szervezők és a projektben résztvevő országok arra számítanak, hogy a jövőre belépő országok képviselői közvetítik a projekt célkitűzéseit az illetékesek, a kulturális minisztériumok felé. Az együttműködés egyik kimondott célja az, hogy felhívja az egyes országok kulturális minisztériumai, azaz a politikum figyelmét a kulturális örökség digitalizálásának fontosságára. Több helyen található informatikai minisztérium, amely a digitalizálásban nagyobb szakértelemmel, adott esetben a kivitelezésben nagyobb erőforrásokkal rendelkezik. Azonban a kulturális minisztérium illetékes a megfelelő tartalom kiválasztásában, övé a nagyobb felelősség, ezért fontos ez a kapcsolat. A minisztériumot – szükség esetén – képviselheti más, megfelelő szakmai szervezet.

A projekt honlapján (<http://www.minervaeurope.org/>) bővebb információk találhatóak a célkitűzésekről, a különböző munkacsoportokról, az eddigi tagokról. A projekt célja tömören a honlapról: *The aim of Minerva is to create a network of Member States' Ministries to discuss, correlate and harmonise activities carried out in digitisation of cultural and scientific content, for creating an agreed European common platform, recommendations and guidelines about digitisation, metadata, long-term accessibility and preservation.*

Talán érdemes végezetül megemlíteni, hogy a projekt irányításának központja Olaszországban van, ami jól összecseng az éppen tavaly ott rendezett Magyar kulturális évaddal. A projekt koordinátora Rosella Caffo. A MINERVA projektet koordináló Olasz Kulturális Minisztérium a közeljövőben indítványt készít elő az Európai Bizottság 6. keretprogramja számára, amelyben az EU-hoz újonnan csatlakozó országok bevonását javasolja a MINERVA projektbe.

EKLER PÉTER (ekler@oszk.hu)

A DÉMONŰZŐ CSUNG KUJ KÉPMÁSA. Ismeretlen mester (működött 1621–1627 között) kődoborművéről készült pacskolat, papíron, montírozatlan. Tengfen (Honan tartomány), é. n. 199,7×109,7 cm. Kínai Nemzeti Könyvtár

A KÖNYVFORMÁK VÁLTOZÁSA A RÉGI KÍNÁBAN

A 2003. ESZTENDŐ nagy eseménye könyvtárunkban *A Tíz Bambusz Csarnoka. Könyv- és nyomdászattörténeti kiállítás a Kínai Nemzeti Könyvtár kincseiből* című kiállítás októbertől decemberig. A kiállítás a 13. századtól a 20. századig mutatja be a hagyományos könyvformák változatosságát és szépségét.

VILÁGUNKBAN A KÍNAI a legrégebb, folyamatosan fennálló civilizáció. Írásbeliségének legrégebb, ismert emlékei mintegy három és félezer évesek, ezeket a ma használatos kínai írás ősével írták, a mai kínai nyelv ősen. Két típusuk ismeretes: a jóslást segítették a lapos állatsontokra karcolt feliratok (az i. e. 14–11. században), fejedelmi adományozások megörökítését szolgálták a szertartási bronzedények feliratai (az i. e. 14. századtól egészen az i. e. 1. századig).

A legrégebbi könyveket összefűzött bambuszlapocskákra vagy pedig selyemre írták, tussal és ecsettel. Ezeknek legrégebb ismert darabjai és töredékei – ritka, szerencsés sírleletek – az i. e. 4., illetve 2. évszázadból valók, többnyire filozófiai szövegek és fejedelmi udvarokban keletkezett dokumentumok. Megformálásuk hosszú évszázadok alatt kialakult gyakorlatról tanúskodik.

A bambuszkönyvek súlyosak és terjedelmesek voltak, a selyem – kínai találmány – használatát pedig nagy értéke korlátozta. Hozzájuk képest ideális hordozóanyag a papír, amelyet legendája szerint az i. sz. 2. század elején találtak fel, valójában néhány évszázaddal korábban kezdtek előállítani, de csak az i. sz. 2–4. században terjedt el, és akkor kezdték írásra használni. A papírra írt kéziratos könyveket a selyemtekercsek mintájára formálták: a több

»A Tíz Bambusz Csarnoka« című kiállítás megnyitóünnepsége. Az elnöki asztalnál: Monok István, Zhang Yafang, Medgyessy Péter, Hiller István, Zhu Zushou, Csáki György. A mikrofonnál: Sudár Annamária

ívből összeragasztott papírcsíkot, amelyen az írás keresztben, jobbról balra egymásra következő függőleges sorokban haladt, tekerccsé göngyölték.

A HAGYOMÁNY töretlen megőrzése érdekében i. sz. 175–183 között császári parancsra kőbe vésték a kanonikus szövegeket (ezt a hatalmas munkát az évszázadok során még többször megismételték, utoljára a 18. században). Emellett kőbe vésve megörökítették költői és prózai műveket, kiváló kalligráfusok keze vonását, de a kolostorokban buddhista és taoista szövegeket is. Valóságos kőkönyvtárakat hoztak létre.

A fővárosban sokan tanulmányozták és másolták a kőbe vésett, etalonként szolgáló szövegeket. A másolás hibalehetőségeinek kiküszöbölését és hiteles szövegek terjesztését tette lehetővé egy egyszerű, de a hagyományos kultúrák körében páratlan eljárás, amelyet a papír elterjedése után, talán már az i. sz. 5. században alkalmazni kezdtek: a pacskolatkészítés technikája. A vésett felületre megnedvesített papírt simítottak, és tusba mártott párnáskával veregették, hogy a kiemelkedő felületek elszíneződjenek. A bevéssett írásjegyek fehéren maradtak, pontosan visszaadva a véset formáit, lehetővé téve az írás szépségének tanulmányozását is. Az i. sz. 7. században a császári udvari könyvtárban a kéziratmásolók mellett néhány pacskolatkészítőt

is alkalmaztak, a könyvtekerccsek mellett pacskolatok tekerccseit is őrizték.

Az elit körében az etalonnak tekintett, kőbe vésett szövegeken kívül újra meg újra lemásolták a ritka és becses könyveket is. A buddhista szerzetesek tevékenységében is jelentős helyet kapott a szent szövegek másolása: új példány megrendelése – a kolostornak tett adomány fejében – és elkészítése érdemszerző cselekedetnek számított. A hívők szútra-másolatokat rendeltek az elhunytakért, hozzátartozójuk gyógyulásáért stb. A megrendelt példányok száma a hívő rangjától és adományától függött, lehetett néhány példány, de akár több ezer példány is.

Nem meglepő tehát, hogy elsőként a buddhista kolostorok másoló műhelyeiben ismerték fel a nyomtatás jelentőségét. A buddha-ábrázolás vagy rövid fohász „pecsételése” alkalmas, vésett fadúcok képében tulajdonképpen kezükben volt a sokszorosítás eszköze is, de adhatott ötletet a hivatali írásbeliséggel együtt kialakult pecséthasználat is.

Valószínűleg a 7. század folyamán jött létre a táblanyomtatás, ez a – kéziratmásoláshoz képest – gyors, egyszerű és nagyon megbízható sokszorosítási eljárás. Kezdeteiről alig tudunk valamit.

A nyomtató tábla elkészítéséhez először egy írástudó a kívánt méretben és a szöveghez illő stílusú kalligráfiával vékony, áttetsző papírra leírta a szö-

A tárlatot Dr. Ferenczy Mária ismerteti Zhu Zushou nagykövetnek, Medgyessy Péter miniszterelnöknek és Monok István főigazgatónak

veget. A szöveg ellenőrzése után a papírt ráragasztották egy finoman csiszolt fa táblára, írással lefelé, hogy tükörképet kapjanak. A vésnők levészte a felületet az írásjegyek körül, hogy azok kissé kiemelkedjenek. Takarékoságból minden lemeznek mindkét oldalát megvésték. A szöveg újabb ellenőrzése után a táblát bekenték tussal, ráborították a nyomtatáshoz előkészített papírt, majd leemelték, megszáritották. (A papír finomsága és kissé áttetsző volta miatt csak a papír egyik oldalára nyomtattak.) Ha a próbanyomatot is rendben találták, a „nyomdász” annyiszor ismételte a műveletet, ahány példányt rendeltek tőle, majd elővette a következő

táblát, és arról készített nyomtatokat. Ezeket azután könyvvé ragasztották vagy fűzték össze.

A táblákat elraktározták, sokszor hosszú évtizedeken keresztül megőrizték, szükség esetén újra elővették, és a megrendelő igénye szerint újabb példányokat nyomtattak.

A táblanyomtatásnak közös vonása a pacskolat-készítéssel, hogy mindkettő kézírásos szöveg nyomán készül. Kiküszöbölik a másolás hibáit, standardizálják a szöveget, de nem személytelenítik el, mint Európában a szedett fémbetűkkel való nyomtatás. Mindkettő mindig is egyedi, szép kézírást reprodukált, így akár nyomtatott kéziratnak is ne-

Pálmalevélkönyv. Buddhista szent szöveg, páli nyelven, *taj-lő* írással. A korai buddhizmus hagyományait őrző formában készült egy *taj* közösségben. Jünnan tartomány, 19. század. 6,4×48,9 cm. Kínai Nemzeti Könyvtár

Tekercskönyv. Buddhista szent szöveg; szanszkritből kínaira fordította Hszüan-cang (602–664). Táblanyomtatás, 24 ív összeragasztva. Csaocseng (Sanhszi tartomány), 1149. 30,2 × 1107 cm. Kínai Nemzeti Könyvtár

vezhető. Éppen ezért a hagyományos kínai könyv szépségének is a kalligráfia esztétikája az alapja.

A táblanyomtatás Kínában a 9–10. században ki-fejlődött, és ezután még csaknem ezer éven át szol-gált a könyvek túlnyomó többségének előállításá-ra, azonban nem szorította ki a használatból sem a kéziratmásolást, sem a pacskolatkészítést. A 9–10. századból való egyik leletegyüttesben például ugyan-annak a buddhista szent szövegnek, a Gyémánt-szútrának előfordulnak mind kéziratok, mind pacskolatokból összeragasztott, mind pedig tábla-nyomtatású példányai. Utóbbiak közé tartozik a ma ismert, legkorábbi, pontosan keltezett nyomtatott könyv: egy 868-ra datált, fametszettel illusztrált te-kercskönyv is.

A 13. századra alakult ki a tekercskönyvből az a kényelmes, lapozható könyvforma, amely fennma-radt a 19–20. század fordulójáig, a nyugati formák elterjedéséig. E folyamatnak sem ismeretes minden részlete, főbb állomásait tudjuk megjelölni.

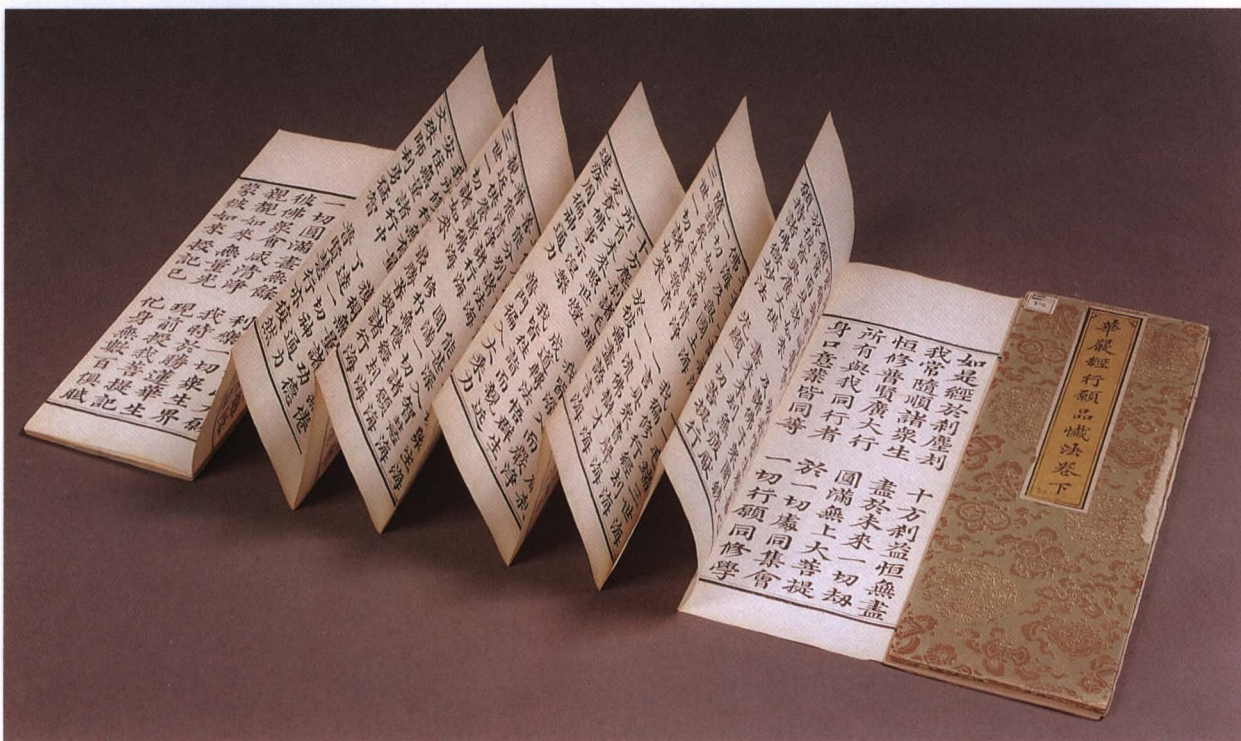
A buddhista szövegek papírtekerceit egy idő után az indiai eredetiek, a pálmalevélkönyvek mére-téhez hasonló, keskeny formára hajtogatták, így ke-letkezett a könnyebben kezelhető leporelló-forma, amelyet évszázadokon át használtak buddhista vagy egyéb szövegekhez, olykor esztétikai megfontolá-sokból. A leporelló meglehetősen sérülékeny, való-színűleg ezért próbálták meg a(z üres) hátoldalon részben összeragasztani a lapokat, és a leporelló két

végét a borítólaphoz ragasztani. Így jött létre egy át-meneti forma, amely a forgószél- vagy örvénykönyv nevet kapta. Ebben már lehetett gyorsan keresgél-ni, ami főként a hivatali vizsgákra való felkészülést szolgáló „kézikönyvek” esetében igen hasznos volt.

Már a 8. századból származó könyvek között elő-fordul egy lapozható könyvforma, amely kettéhajtott lapokból áll (mintha az elülső hajtásainál szétvágtak volna egy leporellót). Ezt nevezik pillangó-kötésű könyvnek, a szálló pillangó szárnyaihoz hasonlítva a könyv lapjait, amelyeket írással befelé hajtottak ketté, majd a hajtásnál egymáshoz ragasztottak. Mivel a vékony papírnak többnyire csak egyik olda-lára írtak vagy nyomtattak, a pillangó-kötésű könyv-ben minden második kinyitásnál üres oldalpár tá-rult az olvasó elé, ha csak össze nem ragasztották az üres oldalak szélét is.

A 13. századtól az íveket a nyomtatott oldalukkal ki-felé hajtották ketté, és a szélüknél (nem a hajtás-nál) ragasztották vagy fűzték össze. Így belülré ke-rültek az üres oldalak, és a hajtásra, a lapok külső szélére az íveket azonosító jelek (a cím, a kötet meg-nevezése, az ív sorszáma). Az íveket egymás mellé rendezték, nem hajtogatták őket egymásba, mint Európában. Így jött létre a – kínai elnevezése sze-rint – fűzött kötésű könyvforma, amely a 19. század végéig általános maradt.

A táblanyomtatás technikája alkalmas volt mind-egyik formához: a tekercsket és a leporellókat is

Leporelló formájú buddhista könyv, selyembrokát borítóval. Táblanyomtatás. H. n. 18. század.

Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum. Fotó: Sulyok Miklós

Fűzött kötésű könyvek. CSÁSZÁRI RENDELETRE EGYBEGYŰJTÖTT VERSEK A JÜAN-MING-JÜAN-PALOTÁRÓL. Színes táblanyomtatás. A császári udvar hivatalos könyvesháza (Nej fu), Peking, 1736–1795 között. 27,0×17,0 cm. Kínai Nemzeti Könyvtár

kisebb papírivekből ragasztották össze. A pillangó-kötésű és a fűzött gerincű könyvek íveit, azaz egy kettős lapját pedig, mint említettük, egyetlen dúccal nyomtatták.

A könyvek külső védőburkának formája együtt változott a könyvformákkal. A tekercskönyveket négyszögletes vászon- vagy selyem(brokát) kendőbe takarták, a könyvek címét ráfüggesztett elefántcsont lapocskára írták. A leporellók első és utolsó lapjához vastagabb papírból erősítést ragasztot-

tak, ez utóbbit gyakran bevonták vászonnal vagy selyembrokáttal. A pillangó-könyvekre erős papírból ragasztottak borítót, többnyire egyetlen ívből, amely így befedte a füzet gerincét (fedett gerincű kötés). A fűzéssel összeállított köteteknél az íveket és a két borítólapot kettős selyemszállal varrták össze a gerincnél.

A több füzetből álló könyveknek vászonnal vagy színes brokáttal bevont kartonból tokot készítettek, erre – ugyanúgy, mint az egyes füzetekre –

címke került. Dél-Kínában tok helyett két, zsinórral összekötött keményfa tábla közé fogták a könyveket (ezeket kevésbé érte rovarkár).

A lapozható könyvforma kialakulásával párhuzamosan bővült a könyvek tematikája és funkciója: az eddig említettek mellett megjelentek a hivatalosan kevesebbre becsült, de igen népszerű szépirodalmi műfajok: elbeszélések, színdarabok, színdarabok kiadásai is. Kialakultak könyvkiadói központok, amelyek különböző stílusban formálták meg és illusztrálták kiadványaikat, és a 17. századra kifejlesztették a többszínű táblanyomtatást is.

A kínai társadalomban, más archaikus társadalomhoz hasonlóan, nagy tisztelet övezte a hagyományt, valamint a hagyományok őrzőit: az öregeket és az írásbeliséget. Az arisztokrácia körében a nevelés alapja a szent szövegek elsajátítása volt: e szövegeket kívülről meg kellett tanulni, és tudni kellett hibátlanul leírni. Ez a tudás magában foglalta mind az erkölcsi szabályokat, mind a kormányzásban való részvételhez szükséges alapismereteket. Az államszervezet hatalmas – és egyre növekvő – bürokratikus apparátussá terebélyesedett, és az i. e. 2. századtól kezdve vizsgát kellett tenni az ismeretekből ahhoz, hogy valaki kormányzati pozíciót töltsön be. Az évszázadok során a vizsganyag tovább bővült a nagyra értékelt lírai alkotásokkal, klasszikus versekkel, a történelmi tapasztalatokat írásba

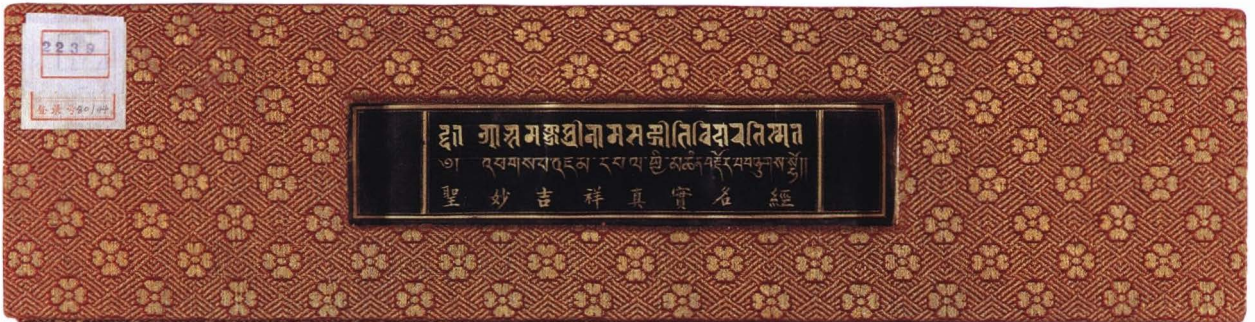
Hagyományos könyvkötések (18. század, 20. század) a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum gyűjteményéből.

Fotó: Sulyok Miklós

foglaló vagy állambölcséleti művekkel. A vizsgarendszer háromfokozatúvá fejlődött, a hatalmas birodalomban egyre több tehető ifjúnak lett életprogramja a hivatali vizsgákra való felkészülés. Az írás elsajátítása maga is hosszú éveket igényelt, a szépírás, a kalligráfia pedig további, sok éves gyakorlást, a vizsgák letételéhez szükséges összes ismeret megszerzéséhez ugyancsak hosszú évek odaadó munkájára volt szükség, így ez az út csak a gazdag

és előkelő családok fiai számára volt járható, noha a vizsgarendszer látszólag lehetővé tette a társadalom nagyobb része számára a felemelkedést. Végül soron ez a rendszer okozta, hogy a korán feltalált és kifejlődött kínai könyvnyomtatásnak a régi Kínában nagyobb szerep jutott a hagyomány fenntartásában, mint az innovációban.

DR. FERENCZY MÁRIA *m.ferenczy@chello.hu*

Címlap; Sákjamuni Buddha és két bódhiszattva a címlap hátoldalán; a szöveg egy lapja. Buddhista szent szöveg, szanszkrit, tibeti és kínai nyelven, a császári udvar számára. Kézírás és kézi festés, lakkozott papíron. H. n., 18. század. 10,3×41,1 cm. Kínai Nemzeti Könyvtár

Versírópapír sarkantyúvirág ábrázolásával. Csang Csao-hsziang (működött 1892-1907 között): SZÁZ VIRÁG ÍRÓPAPÍR VERSEK SZÁMÁRA. Színes táblanyomtatású könyv. Tiencsin, 1911. 29,5×18,1 cm. Kínai Nemzeti Könyvtár

Versírópapír íriszek ábrázolásával

秦樓月卷上

荏菴傳奇第十五種

吳門朱素臣編次

湖上李笠翁評閱

第一齣

情槩

末上

玉樓春。拘儒日困愁城內。綱常快筆猶能記。最下由
 來不及情。艷思綺語經年廢。紅鸚別傳郵筒寄事
 堪。崔氏春秋配笑呼。濁酒譜宮商。從今不賭劉伶誓。
 滿庭芳。呂子疎狂。陳姬韶麗。新詞憑弔真娘。中秋邂逅
 宛轉逗情腸。堪嘆忠言逆耳。書齋鬧。密誓難忘。賺

Az első fejezet első lapja, régi tulajdonosok vörös pecsétjeivel. Csú Szu-csen (működött a 17. század közepén): A CSIN-PALOTA HOLDJA. SZÍNJÁTÉK. Táblanyomtatású könyv. Szucsou, 1662-1722 között. 28,2×17,7 cm. Kínai Nemzeti Könyvtár

EGYHÁZI SZLÁV NYELVŰ KÉZIRATAINK KATALÓGUSA

EGYHÁZI SZLÁV NYELVŰ kézirataink katalogizálása az Arts and Humanities Research Board (AHRB) elnevezésű angol akadémiai testület jelentős támogatása révén indult meg 2002 folyamán, nemzetközi kutatócsoport közreműködésével. A kutatócsoportot Ralph Cleminson, a Portsmouth-i Egyetem szlavista professzora vezeti, tagjai az Országos Széchényi Könyvtár részéről Karsay Orsolya és Koller András, illetve a Bolgár Nemzeti Könyvtár részéről Elissaveta Moussakova és Nina Vutova. Ők ketten a budapesti Central European University támogatásában részesültek. A kutatócsoport célja, hogy az OSZK Kézirattárának közel 60 darabos, eddig meglehetősen elhanyagolt cyrillica kódexéről a legmodernebb kodikológiai módszerek felhasználásával, számítógép segítségével leíró katalógust készítsen és tegyen közzé.

Egyházi szláv kézirataink jórészt a 14–17. századból származnak, jellegük főként liturgikus, az egyházi szláv nyelv különböző redakcióinak megfelelően íródtak. A cirill kézírás több típusát képviselik. Egy részük illuminált, és jelentős részük kötése régi. Elő-

zetes vizsgálódások szerint zömük a történeti Magyarország határain belül vagy közvetlen szomszédságában készült. Így e kéziratok jelentős mértékben tanúskodnak azoknak a területeknek a cirill betűs könyvterméséről, amelyek kapcsolatban álltak a latin írást használó Európával. A középkori Magyarország kulturális kapcsolatrendszere fontos, de alig kutatott téma, mely egyre nagyobb mértékben kerül a kutatás figyelmébe, és a cirill hagyomány fontos szerepet játszik benne. E kéziratok tehát nemcsak a magyar nemzeti örökség részét képezik, hanem Közép-Európa többi népe számára is fontosak.

A katalógus – amely a szöveges leírások mellett gazdag illusztrációs anyagot közöl az együttesről, ismerteti a gyűjtemény létrejöttének történetét és az egyes darabok provenienciáját – a CEU-Press és az OSZK közös kiadványaként lát napvilágot a közeljövőben. Megjelenése alkalmából a Kézirattár kamara-kiállításon mutatja be a feldolgozott kézi-
rategyüttes legérdekesebb darabjait.

KARSAY ORSOLYA (*manusok@oszk.hu*)

Aranyhal és vízínövények, méltatással, díszes keretben. Kou-csu san-nung (írói név; működött a 19. század közepén):

ARANYHALAK. KÉPES KÉZIKÖNYV.

Színes táblanyomtatású könyv. H. n. 1848. 29,0×16,5 cm. Kínai Nemzeti Könyvtár

BIBLIOTHECARIUS EMERITUS-CÍMMEL KITÜNTETETT KOLLÉGÁINK

LEGKIVÁLÓBB professzoraikat nyugdíjba vonulásuk után az egyetemek a *Professor Emeritus* címmel jutalmazták. A megtisztelő gesztus gyakorlati előnyökkel is jár: a kiemelkedő tudományos életpályát maga mögött tudó kolléga a tanszéktől való hivatalos távozás után visszajárhat utódai, tanítványai körébe, használhatja az egyetem infrastruktúrális eszközeit.

A közgyűjtemények kiemelkedő kutatói számára ez a cím korábban nem létezett, ezért az Országos Széchényi Könyvtár 2000 januárjában hagyományteremtő szándékkal megalapította a *Bibliothecarius Emeritus* címet.

Az elismerés az Országos Széchényi Könyvtár házi kitüntetése, az országban máshol nem létezik. Az életpálya jelleggel végzett könyvtárosi és kutatói munka honorálására szolgáló díj az egykori munkatársak előterjesztése alapján nyerhető el. A könyvtár forrásaiból egyidejűleg legfeljebb hárman, az anyagi lehetőségektől függően négyen részesülhetnek a kitüntetésben és a vele járó havi juttatásban. A díjazottak ingyenesen látogathatják a könyvtárat és annak rendezvényeit, tanácsadóként részt vehetnek a könyvtár szakmai munkájában, és igénybe vehetik a könyvtár szolgáltatásait.

A Nemzeti Könyvtár reméli, hogy példáját más gyűjtemények is követni fogják. A kiemelkedő teljesítményt felmutató régi kollégákat az elismerés remélhetőleg továbbra is erős szálakkal fogja az intézményhez kapcsolni. Tapasztalataik, gyűjteményszeretük átadásával és személyes példamutatásukkal növelhetik utódaik tudását, erősíthetik a fiatalabb generációk szakmai-hivatásbeli elkötelezettségét.

BERLÁSZ JENŐT, akit legtöbben *Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1867* című könyve miatt ismernek, 2000-ben tüntették ki a *Bibliothecarius Emeritus* címmel. A kiváló könyvtáros kutató változatos pályát futott be. A Nemzeti Könyvtár mellett dolgozott a Magyar Országos Levéltárban, a Műegyetem Közgazdasági Karán és a Teleki Pál Tudományos Intézetben is. A Kézirattár vezetőjeként az Akadémiai Könyvtár rendezésében szerzett elévülhetetlen érdemeket. Az 1956-os Forradalmi Bizottságban betöltött szerepe miatt állásvesztésre ítélték. Ekkor került vissza az Országos Széchényi Könyvtárba (korábban már dolgo-

zott itt egy rövid ideig), és 1976-os nyugdíjaztatásáig folyamatosan a Nemzeti Könyvtár munkatársa maradt. A Kézirattárban a latin nyelvű kéziratok rekatalogizálása során végzett jelentős munkát, 1969-től pedig mint történész-tájékoztató az olvasószolgálatot erősítette.

FAZAKAS JÓZSEF szintén 2000-ben kapta meg a megtisztelő címet. Tanulmányait Debrecenben végezte magyar–francia szakon, tudását a Sorbonne ösztöndíjasaként mélyítette el. A Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatványok Tárában 1944 novemberétől dolgozott. 1971-es nyugdíjba vonulása után is még tíz évig aktív dolgozója volt könyvtárunknak. A Magyar Könyvszemle számai és az Országos Széchényi Könyvtár évkönyvei rendszeresen közölték szakszerű RMK-leírásait. Elévülhetetlen érdemei vannak az anonym és pseudoanonym művek meghatározásában. A nyomdászazonosítás, valamint a csonka és töredékes művek meghatározása terén is jelentős eredményeket ért el. A magyarországi vízjegyekkel foglalkozó szakirodalom bibliográfiájának összeállítása is az ő nevéhez fűződik.

BERCELI KÁROLYNÉT 2001-ben tüntette ki *Bibliothecaria Emerita* címmel az Országos Széchényi Könyvtár. A felszáv éves Színháztörténeti Tár munkatársa az alapításától kezdve dolgozott a gyűjteményben. 1980-ban ment nyugdíjba, de kollégáit még ezután is sok-sok évig segítette szakértelmével. Hatalmas mennyiségű feldolgozó munkát végzett, több évtizedes tevékenysége eredményeként alakult ki a mai, korszerű Színháztörténeti Tár. Kialakította a színházi szövegek könyvek leírasi módszerét, később ezeket a színházi fotókra, díszlet- és jelmeztervekre is alkalmazta. A munkája során létrejött adattárak és bibliográfiák (pl. *A Népszínház mősora, A Magyarországon megjelent színházi zsebkönyvek bibliográfiája. XVIII–XIX. század*) példamutatóak és úttörő jelentőségűek.

VEKERDI JÓZSEF 2001-ben kapta ezt a kitüntetést. Az Eötvös Collegium tagját az intézmény korábbi igazgatója, Keresztury Dezső, az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezetője ajánlotta felvételre a Nemzeti Könyvtárba. Vekerdi József előbb a Régi Nyomtatványok Tárában, majd a Gyarapítási Osztályon dolgozott. A tudós könyvtárosra ismerői, barátai elsősorban a Nemzetközi Csereszolgalat Osztály élén a kisebbségben élő magyarság ér-

黃花開遍正
值登高時序

城目送行雲

Emlékezés a kedvesre. Tung Csie-jüan (működött 1190 körül): A NYUGATI SZOBA. SZÍNJTÉK. Táblanyomtatású könyv (két dúcgal, fekete és vörös színnel). H. n., 1644 előtt. 26,0×17,5 cm. Kínai Nemzeti Könyvtár

dekében tett intézkedései miatt emlékeznek. Az osztály vezetését 1973 óta látta el. Legfőbb célja a szomszédos országokban élő magyarság könyvekkel való ellátása volt. Fontosnak tartotta a korábban elérhetetlennek tűnő felvidéki, erdélyi stb. hungaricumok beszerzését is. Szakmai teljesítményei mellett tudományos kutatásai is jelentősek. Számtalan klasszikus és modern nyelv kiváló ismerője, zseniális műfordító. 2000-ben Bombayben ünnepe-

lyes keretek között magas szintű elismerést vett át: a legrangosabb külföldi műfordítónak járó indiai kitüntetést a szanszkrit irodalmi művek magyar nyelvű tolmácsolásáért kapta. Máig aktívan dolgozik, most jelenik meg gondozásában Apponyi Sándor Hungarika bibliográfiájának új, és egy újabb kötetel bővített kiadása.

EKLER PÉTER (*ekler@oszk.hu*)

Matthiolus, Petrus Andreas: Herbarz ginak Bylinař... Prazskem (1562), Girzij Melantrych. Az ismert olasz orvos cseh nyelven kiadott, gyógynövényekről szóló műve

Missale Romanum H. n. (1508), Boillon. A latin nyelvű misekönyv jobb oldalán a húsvéti mise szövege, bal oldalt a mise állandó részei láthatók négy soros gregorián kottával

¶ Történet

A MŰEMLÉKKÖNYVTÁRAK sajátos feladata, hogy a jelentősebb régi könyvgyűjteményeket eredeti helyükön és lehetőleg eredeti elrendezésükben őrizzék meg és mutassák be. A Reguly Antal Műemlékkönyvtárnak is ez az elsőrendű célja.

A régi időkben sokkal kiterjedtebb Bakony-erdőben adott helyet és birtokot III. Béla király a Clairvaux-ból hívott francia ciszterci szerzeteseknek (1182). Ez a kolostor a török terjeszkedése miatt elpusztult. A 18. század elején népesítették be újra a sziléziai Heinrichauból érkező ciszterci szerzetesek. 1814-ig Heinrichau-Henrykóv apátjai voltak egyúttal Zirc apátjai is. 1814-ben Zirc önállósult. Villax Ferdinánd apát (1826-1857) bővítette a monostor épületét. Mai formájában elkészült a nagy könyvtárterem, és a Vörös torony (1857).

A Sziléziából hozott könyvek képezték a könyvtár állományának alapját. Innen számolható a gyűjtemény fejlődése. A rend 18. sz. végén tanítórenddé vált. Ez szükségessé tette a rend központjában, Zircen a könyvtár nagyobb arányú fejlesztését. Mind ez Villax apát nevéhez fűződik. Többek közt megvette Hofmann József székesfehérvári orvosnak, majd Fejér György (1766-1851) történettudós kánonoknak, a pesti egyetemi könyvtár igazgatójának hagyatékát, mintegy 4500 kötetet.

A könyvtár részben beszerzések, részben az elhunyt szerzetes-tanárok hagyatéka révén továbbra is jelentősen gyarapodott. Ezeknek az igényeknek megfelelően készült el a Nagyterem, melynek terveit Leopold Peiss bécsi építész készítette. A faberendezés pedig Wilde Mihály zirci asztalosmester saját tervei alapján készült munkája. A könyvtárat már a 19. század végén bővíteni kellett. Ekkor alakították ki az egyszerűbb berendezésű Kistermet.

1950-ben a ciszterci rend működését az államhatalom Magyarországon betiltotta. Az épület és benne a könyvtár állami tulajdonba került. A könyvtár felügyeletét az Országos Széchényi Könyvtár vette át. 1955-ben a könyvtárat Zirc híres szülöttjéről Reguly Antáról nevezték el.

1989-től az épületegyüttes, s benne a könyvtár ismét teljes egészében a ciszterci apátság tulajdona. A könyvtár azonban továbbra is az Országos Széchényi Könyvtár felügyelete alá tartozik.

A könyvtár története csak a 18. században kezdődik. Ma a könyvtár állományában 65 000 kötet található.

¶ A gyűjtemény felépítése

- Ósnyomtatványok
- 16. század
- 17. század (egyházi művek)
- 18. század (lexikonok stb.)
- 19. század (periodikumok)
- 20. század
- Térképek
- Föld- és éggömb
- Katalógusok
- Kötések

¶ Ósnyomtatványok

A KÖNYVTÁR 70 ósnyomtatványt őriz, ami hazai viszonylatban is jelentős, mivel közülük 10 kötet egyedi példány Magyarországon.

A legkorábbi, Ambrosius: *De officiis* című műve, melyet 1470-ben Ulrich Zell nyomtatott Kölnben. Számos mű képviseli Anton Koberger nürnbergi nyomdáját. Többek között megtalálható Harmann Schedel nevezetes, gazdagon illusztrált világkrónikájának német kiadása. Az ósnyomtatványok túlnyomó része latin. Egyetlen magyarországi példány Johannes Reuchlin 1481-ben Baselben megjelent nyelvészeti munkája, és teljes példányban csak itt található meg Magyarországon Duns Scotus: *Quaestiones in quatuor libros sententiarum...* című művének Bernardinus Rizus velencei nyomdájából 1490-ben kikerült öt kötete. A 15. századi magyar irodalmat három könyv képviseli. A legjelentősebb Thuróczy János *Magyar Krónikájának* 1488. évi augsburgi kiadása.

¶ 16. század

KÖNYVÉSZETI RITKASÁG egy Aldus Manutius-kiadvány: a nagy olasz nyomdász és filológus velencei nyomdájából a 16. század elején kikerült művet tartalmazó gyűjtőkötet (kolligátum). Ez a kötet Aristotelés- és Platón-műveket és kommentárokat tartalmaz. „Aldina” Cicero: *De natura deorum* című művének 1555. évi kiadása is.

Természetesen nagy a teológiai munkák száma. Ezek közé tartozik Kempis Tamás műveinek sorozata, amely 1576-ban jelent meg Dillingenben. A reformáció irodalma sem hiányzik. Többek között Luther Márton műveinek 1556-ban, Wittenbergben meg-

jelent kiadása. A 16. század természettudományi irodalmát számos mű képviseli, például az olasz Pierandrea Mattioli orvosi füveskönyvének *Herzbarzginak Bylinár...* címmel Prágában 1562-ben megjelent cseh nyelvű kiadása. A magyar anyagból említésre méltó Werbőczy *Tripartitumának* 1571. évi magyar nyelvű kiadása Heltai Gáspár kolozsvári nyomdájából.

¶ 17. század

A KÖNYVTÁR 17. századi anyaga még gazdagabb és változatosabb. 1617–1618-ban Oppenheimben jelent meg Robert Fludd angol filozófus *Utriusque cosmi maioris scilicet et minoris metaphysica, physica atquae technica historia* című művének egyik kiadása. A mise gregorian énekeit tartalmazza egy 1696-ban Párizsban megjelent hatalmas méretű ciszterci *Graduale*. A bibliakiadások közül különösen értékesek a polyglott bibliák. A Párizsban 1629–1645 között kinyomtatott 10 kötetes hétnyelvű, a Lon-

donban 1653-1657-ben megjelent 7 kötetes kilencnyelvű kiadás egyaránt megtalálható a könyvtárban.

¶ 18. század

E SZÁZADBÓL kiemelkedik Augustin Calmet 1734–1735-ben megjelent 8 kötetes, díszesen kötött bibliakommentárja. A század ismeretanyagának fontos foglaltata a könyvtárban található számos régi lexikon: a Zedler-féle 64 kötetes *Grosses vollständiges Universal-Lexikon* (Leipzig, 1732-1754) és a Krünitz-féle *Oeconomische Encyclopädie* (1773-1844) 185 kötete. A ciszterciek tanítórenddé válását bizonyítja egy korai tankönyv: a „Hármas Kistükör”, Landerer pozsonyi nyomdájában készült 1786-os kiadása, amely általános elemi ismereteket tartalmaz.

¶ 19. század

A 19. SZÁZADBÓL származó könyvek között megtalálhatóak nagy íróink és költőink: mint Jósika,

Egy kötet restaurálása során a kötéstáblából előkerült kódextörödékek

Petőfi, Táncsics, Széchenyi művei, valamint a Kosuth Lajos által szerkesztett Pesti Hírlap, Pesti Napló. Hazai nagy szaktudományi folyóirataink sok évtizedes sorozatai ma is „élnek”, új évfolyamokkal gyarapodnak. Ilyen pl.: Századok. A könyvtár legkorábbi kisnyomtatványai (röpiratok, röplapok, később hirdetésmények, plakátok). A külföldi írók közül kiemelkedőek Schiller és Goethe kötetei, David Dietrich *Flora Universalis in colorierten Abbildungen* 47 kézzel színezett kötete (1831–1837).

¶ 20. század

AZ A NÖVEKEDÉS, amely a múlt század második felében jellemezte a könyvtár gyarapodását, az első világháborúig, tehát 1914–1915-ig tartott. A 30-as években a gazdasági helyzet miatt erősen visszaesett a gyarapodás. Ekkor kerültek a könyvtárba Babits Mihály, Tamási Áron, Sík Sándor művei, valamint a Nyugat, Vigilia című folyóirat. Az 1945 utáni években már csak néhány kötet került a gyűjteménybe.

¶ Térképek

1635-BEN jelent meg a könyvtár *Novus Atlas „Abbildung und Beschreibung von allen Ländern des Erdkreises”* című kötete.

A 18. századból is van egy nagy értékű térkép-kötetünk: *Atlas Novus ... Oder neuer mit Wort-Register versehener Atlas...* (Wien 1730, Druck Bhehlen). A kötet térképei színezettek.

A 19. század első feléből származnak világtérképek, valamint Európa részeinek színezett térképei.

¶ Föld- és éggömb

A KÖNYVTÁR nagy értéke a 17. század első feléből származó két glóbusz. Közülük az egyik földgömb, a másik pedig éggömb. Ezek a nagy hírű Blaeu amszterdami térképkiadói üzemből készültek, és hazánk legrégebbi fennmaradt glóbuszai közé tartoznak.

¶ Katalógusok

KÖTETKATALÓGUSOK (a 19. sz.-ban szerkesztett katalógusok). Az 1815-ben szerkesztett első katalógus 3800 címet sorol fel.

Cédulakatalógusok (Betűrendes valamint helyrajzi).

A könyvtár legnagyobb érdemű egykori könyvtárosa Szabó Ottmár 1889-től egészen 1926-ig rendezte és katalogizálta a gyűjteményt. Az ő gondozásában az állomány 60 000 kötetre nőtt.

¶ Kötések

A KÖNYVTÁRBAN található művek kötéstábláit is meg kell említenünk, pl.: kódextöredékből készült kötéstáblák, vagy díszes fatáblás bőrkötések.

A kötetek restaurálása során kötéstáblából kikerült kódextöredékeket is őriz a gyűjtemény.

¶ Könyvtári munka

1953 ÓTA a könyvtár fő feladata régi állományának megőrzése, védelme és feldolgozása. Az állomány gyarapítása olyan művekre korlátozódik, amelyek valamiképpen a régi állományhoz kapcsolódnak. Ilyenek a könyv- és tudománytörténeti művek, helytörténeti munkák, ma is élő régen megindított folyóiratok.

A könyvtár anyagának számítógépes feldolgozása folyamatban van.

Könyvtári munkánk része a mindenki számára biztosított idegenvezetés.

¶ Szolgáltatások

A KÖNYVTÁR egyéni és csoportos látogatásokat hétfő kivételével naponta 10–12 és 14–16 óra között fogad, és a látogatók számára vezetést biztosít.

A műemlékkönyvtár anyaga csak a helyszínen, az olvasóteremben keddtől péntekig a nyitvatartási időn belül használható.

URBÁN GUSZTÁVNÉ

此書世行久矣諸家因革不同今取證類本尤善者爲
窠模增以寇氏衍義別本中方論多者悉爲補入又有
本經別錄先附分條之類其數舊多差互今亦考正凡
藥有異名者取其俗稱注之目錄各條下俾讀者易識
如蚕休云紫何車假蘇云荊芥之類是也圖像失真者
據所嘗見皆更寫之如竹分淡苦堇三種食鹽著古今
二法之類是也字畫謬誤殊關利害如外斗疽疽上下
千十未末之類無慮千數或證以別本質以諸書悉爲
釐正疑者闕之敬俟來哲仍廣其脊行以便綴緝庶歷
久不壞其閒致刀極意諸所營制難以具載不敢一毫
苟簡與舊本頗異故目之曰重修天下 賢士夫以舊
鑒新自知矣泰和甲子下己酉冬日南至晦明軒謹記

Könyvészeti megjegyzések, sztelé formájú keretben, régi tulajdonosok vörös pecsétjeivel. Csang Cun-huj (12. század): FÜVESKÖNYV. Táblanyomtatású könyv. Pingjang (Senhszi tartomány), 1249. 24,0×15,6 cm. Kínai Nemzeti Könyvtár

JUDIT

Emlékezés Szabad Györgynére

SZÁMOMRA Ő VOLT és maradt a klasszikus könyvtáros: halk szavú, kedves, szerény, nagy tudású. A Könyvek Központi Katalógusában ő volt az első osztályvezetőm, az ő keze alatt kezdtem el dolgozni az OSZK-ban. Az általa megismert, első pillanatban unalmasnak tűnt katalógizálási munkáról hamar kiderült, hogy rendkívül izgalmas, sok szellemi élvezetet nyújtó tevékenység. Egy-egy döntéshez sokféle szempontot tudott figyelembe venni. A hagyományosan KC-nak (Központi Címjegyzéknek) nevezett központi katalógus Judit vezetése alatt Magyarország egyetlen általános gyűjtőkörű – a lehető legtöbb könyvtári állományt magában foglaló – lelőhely-katalógusaként működött a használók általános megelégedésére. Judit figyelme arra is kiterjedt, hogy a hagyományos katalógus keretein belül több szempontú visszakeresést tegyen lehetővé, különösen a nehezen azonosítható dokumentu-

mok esetében. Az elektronikus katalógusok korszaka előtt a KC jelentősége egyedi és különleges volt. Az osztályon folyó munka a katalógizálás és a tájékoztatás mellett arra is lehetőséget nyújtott, hogy rálátásunk legyen a hazai könyvtárak külföldi könyvbeszerzéseire.

Zárkózott természet volt, ritkán beszélt önmagáról. Mégis előfordult, hogy a kollégái közül néhányunkat többször is vendégül látott az otthonában. Ezek a beszélgetések élményszerűek voltak, hiszen családi helyzeténél fogva Magyarország szellemi elitjének nagy részével baráti kapcsolatban állt.

Nagy szerencsének tartom, hogy vele dolgozhattam.

Budapest, 2003 szeptemberében

KÜRTI LÁSZLÓNÉ (*kurti@oszk.hu*)

